

**ПРОАКТИВНИ ИСТРАГИ,
ЕФИКАСНО КРИВИЧНО
ГОНЕЊЕ И ПРЕСУДУВАЊЕ НА
СЛУЧАИ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ
И ДЕЦА СО ОСОБЕН ФОКУС
НА МИГРАНТИ ВО РИЗИК ОД
ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ**

Кофинансиран од
Европската Унија

COUNCIL OF EUROPE

Кофинансиран и
имплементиран од
Советот на Европа

**ПРОАКТИВНИ ИСТРАГИ, ЕФИКАСНО
КРИВИЧНО ГОНЕЊЕ И ПРЕСУДУВАЊЕ НА
СЛУЧАИ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ И ДЕЦА СО
ОСОБЕН ФОКУС НА МИГРАНТИ ВО РИЗИК
ОД ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ**

Автори: Љупчо Маркудов,
Маја Конеска,
Софче Гаврилова Ефремова,
Јелена Ристик

ноември 2024, Скопје

Истражувањето е дел од проектот: „Зајакнување на активностите против трговија со луѓе во Северна Македонија“ кој се имплементира во рамки на заедничката програма на Европската Унија и Советот на Европа „Хоризонтален Инструмент за Западен Балкан и Турција III“.

Ова истражување е изработено со финансиска поддршка на Европската унија и на Советот на Европа. Неговата содржина е единствена одговорност на авторите. Изразените ставови во никој случај не може да се сметаат дека го одразуваат официјалното мислење на Европската унија или на Советот на Европа.

Дозволена е репродукција на извадоци (до 500 збора), освен за комерцијални цели сè додека интегритетот на текстот е сочуван, извадокот не се користи вон контекст, не се даваат нецелосни информации или генерално не се наведува читателот во погрешен правец во однос на природата, опсегот или содржината на текстот. Секогаш мора да се наведе изворниот текст на следниов начин, „© Советот на Европа, година на издавање“. Сите други барања во врска со репродукцијата/преводот на целиот или делови од документот, треба да се достават до Директоратот за комуникација, Совет на Европа (F-67075 Strasbourg Cedex или publishing@coe.int).

Целата друга кореспонденција во врска со оваа публикација треба да се упати на Секретаријатот на Конвенцијата на Советот на Европа за акција против трговијата со луѓе trafficking@coe.int
© Совет на Европа, ноември 2024. Сите права се задржани. Правата на користење ги има Европската Унија под одредени услови

Фотографии: Shutterstock

Содржина

1.	ПОСТАПУВАЊЕ НА ПОЛИЦИЈАТА ВО СЛУЧАИ ПОВРЗАНИ СО ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ.....	7
1.1	УЛОГА НА ПОЛИЦИЈАТА.....	7
1.2	КАКО ИСТРАГИТЕ ДА БИДАТ ПРОАКТИВНИ СО ЦЕЛ СПРОВЕДУВАЊЕ НА УСПЕШНИ КРИВИЧНИ ПОСТАПКИ И ИЗРЕКУВАЊЕ НА КАЗНИ СО-ГЛАСНО ЕВРОПСКИТЕ СТАНДАРДИ.....	12
2.	УНАПРЕДЕН И ОСИГУРАН СТАТУС И ПРАВА НА ДОМАШНИТЕ И СТРАНКИТЕ ЖРТВИТЕ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ ИЛИ ДЕЦА ОД РАНИТЕ ФАЗИ НА ПОСТАПУВАЊЕ ДО СУДСКАТА ЗАВРШНИЦА.....	16
2.1.	АНАЛИЗА НА СЛУЧАИ.....	17
2.2	ОБЕЗБЕДУВАЊЕ И ВИДОВИ ДОКАЗИ.....	22
3.	ПОСТАПУВАЊЕ НА ЈАВНОТО ОБВИНИТЕЛСТВО ВО СЛУЧАИ ПОВРЗАНИ СО ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ.....	25
3.1	УЛОГА НА ЈАВНИОТ ОБВИНИТЕЛ.....	25
3.2	КАКО ИСТРАГИТЕ ДА БИДАТ ПРОАКТИВНИ СО ЦЕЛ СПРОВЕДУВАЊЕ НА УСПЕШНИ КРИВИЧНИ ПОСТАПКИ И ИЗРЕКУВАЊЕ НА КАЗНИ СО-ГЛАСНО ЕВРОПСКИТЕ СТАНДАРДИ.....	34
3.3.	ПЕРСПЕКТИВА НА ОБВИНИТЕЛСТВО: УНАПРЕДЕН И ОБЕЗБЕДЕН СТАТУС И ПРАВА НА ЖРТВИТЕ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ/ДЕЦА, КАКО И СТРАНЦИ-ЖРТВИ ОД РАНИТЕ ФАЗИ НА ПОСТАПУВАЊЕ ДО СУДСКАТА ЗАВРШНИЦА.....	35
4.	<i>MODUS OPERANDI</i> ВО СЛУЧАИ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ ВО ПРАКТИКА.....	41
5.	ПОСТАПУВАЊЕ НА СУДОТ ВО СЛУЧАИ ПОВРЗАНИ СО ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ ...	44
5.1	УЛОГА НА СУДОТ.....	44
5.2	СУДСКА ПЕРСПЕКТИВА: УНАПРЕДЕН И ОБЕЗБЕДЕН СТАТУС И ПРАВА НА ЖРТВИТЕ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ/ДЕЦА, КАКО И СТРАНЦИ ВО ТАА УЛОГА УШТЕ ВО РАНИТЕ ФАЗИ НА ПОСТАПУВАЊЕ ПА СЕ ДО КРАЈОТ НА СУДСКАТА ПОСТАПКА.....	46
6.	СТАТИСТИКА НА СЛУЧАИ ВО ВРСКА СО ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ.....	52

7. КАЗНЕНА ПОЛИТИКА	55
8. СУДСКАТА ПРАКТИКА НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА ВО ОДНОС НА ЛИЦАТА МИГРАНТИ ВО РИЗИК ОД ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ.....	56
8.1 ВОВЕД.....	56
8.2 ТОЛКУВАЊЕ И ПРИМЕНА НА ЕВРОПСКАТА КОНВЕНЦИЈА ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА	57
8.3 ПРАКТИКА НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА ВО СЛУЧАИ ПОВРЗАНИ СО МИГРАНТИ ВО РИЗИК ОД ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ.....	61
8.4 НЕКОЛКУ ЗАВРШНИ ЗАБЕЛЕШКИ.....	74
БИБЛИОГРАФИЈА	76

Кратенки

Биро за јавна безбедност **(БЈБ)**

Државниот инспекторат за труд **(ДИТ)**

Европска конвенција за човекови права **(ЕКЧП)**

Европски суд за човекови права **(ЕСЧП)**

Единицата за трговија со луѓе и криумчарење на мигранти **(ЕТЛКМ)**

Жртва на трговија со луѓе **(ЖТЛ)**

Закон за кривична постапка **(ЗКП)**

Кривичен законик **(КЗ)**

Меѓународна организација за миграција **(ИОМ)**

Министерство за здравство **(МЗ)**

Министерство за образование и наука **(МОН)**

Национална единица за сузбивање на криумчарење на мигранти и трговија со луѓе **(НЕСКМТЛ)**

Организација за безбедност и соработка во Европа **(ОБСЕ)**

Основно јавно обвинителство за гонење на сторители од областа на организи-
раниот криминал и корупција **(ОЈО ГОКК)**

Организирана криминална група **(ОКГ)**

Посебните истражни мерки **(ПИМ)**

Претпоставени жртви на трговија со луѓе/деца **(ПЖТЛ/Д)**

Стандардните оперативни процедури **(СОП)**

Центар за спроведување на законот во Југоисточна Европа **(СЕЛЕК)**

1. ПОСТАПУВАЊЕ НА ПОЛИЦИЈАТА ВО СЛУЧАИ ПОВРЗАНИ СО ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

1.1 УЛОГА НА ПОЛИЦИЈАТА

Министерството за внатрешни работи на Република Северна Македонија, како и многу други министерства за внатрешни работи во регионот и Европа, заради поголема ефикасност во работењето изврши специјализирање на полициските службеници со конкретна надлежност да одговорат на одреден вид на криминал или со надлежност да го превенираат истиот. Во овој контекст во рамките на Бирото за јавна безбедност (БЈБ) се наоѓа и Одделот за сузбивање на организиран и сериозен криминал, во чии рамки пак е Секторот за криминалистички истраги со повеќе специјализирани единици помеѓу кои е и Единицата за трговија со луѓе и криумчарење на мигранти (ЕТЛКМ).

ЕТЛКМ има надлежност за постапување на целата територија на државата, при што во делокругот на работа спаѓаат:

- Спроведување на проактивни и реактивни полициски истраги во однос на кривичните дела *“Трговија со луѓе”, “Трговија со дете”, “Криумчарење на мигранти”, “Организирање на група и поттикнување на извршување на делата трговија со луѓе, трговија со дете и криумчарење на мигранти”, “Посредување во вршење на проституција”* (кога посредувањето се врши во организирани форми на извршување на делото). Во оваа насока, полициските службеници од ЕТЛКМ:
  - идентификуваат лица сторители на овие кривични дела (поединци или припадници на организирани криминални групи),
  - идентификуваат начини на постапување, односно извршување на кривичните дела *„модус операнди“*,
  - идентификуваат лица претпоставени жртви на трговија со луѓе/деца (ПЖТЛ/Д) и вршат нивно упатување,
  - обезбедуваат заштита на лицата ПЖТЛ/Д,
  - обезбедуваат докази (самостојно или по насоки и наредби на надлежен јавен обвинител од Основното јавно обвинителство за гонење на сторители од областа на организираниот криминал и корупција (ОЈО ГОКК),
  - водат и финансиски истраги (во делот на обезбедување на основни податоци од отворени извори, како што се евиденции за сопственост

на движен и недвижен имот, животен стил и сл. За истраги за ОКГ во тимот се вклучува и полициски службеник од Единицата за финансиски истраги, кои го опфаќаат делот на сметки, трезори и сл.),

- соработуваат со соодветни полициски единици на меѓународно ниво самостојно или со посредство на меѓународните полициски организации или иницијативи како што се: Интерпол, Европол, СЕЛЕК (Центар за спроведување на законот во Југоисточна Европа), како и со посредство на офицерите за врска во земјата и со посредство на меѓународни организации (ОБСЕ, УНОДЦ, ИОМ, УНХЦР, УНИЦЕФ). ЕТЛКМ е единствена организациона единица на МВР која има мандат за спроведување на меѓународни истраги (реактивни и проактивни / паралелни или заеднички истражни тимови) за сторители на кривичните дела „Трговија со луѓе/дете“, како и за кривичните дела „Криумчарење на мигранти“, сторени од страна на организирана криминална група (ОКГ), односно кога како сторители се јавуваат организатори, членови, соработници или помагачи на организирани криминални групи како дел од меѓународни криминални мрежи, за која цел, согласно Законот за кривична постапка (ЗКП), тесно соработува со надлежните обвинители од ОЈО ГОКК.¹

- ЕТЛКМ активно учествува и во спроведувањето на „Заеднички акциски денови“ планирани и организирани од Интерпол, Европол и СЕЛЕК. Исто така, полициските службеници од Единицата учествуваат и во превентивни кампањи за подигнување на свеста кај граѓаните за ризиците од феноменот на трговија со луѓе/деца, за опасностите, но и за последиците од извршување на кривичните дела трговија со луѓе/деца и криумчарење на мигранти, како и за подигнување на нивото на резистентност кај ранливите групи граѓани во однос на овие дела.
- Одредени полициски службеници од ЕТЛКМ се активни членови и на работни групи на Европол и Интерпол (*ISON група, Western Balkan Task Force, Trilateral Group* и сл.) каде се носат стратешки или оперативни одлуки за преземање на заеднички активности во однос на одредена меѓународна истрага и во однос на размена на оперативни податоци.
- Дел од полициските службеници се ангажираат и за спроведување на обуки на инспекторскиот и униформираниот состав на полицијата во однос на препознавање на елементите на кривичните дела „Трговија со луѓе/дете“, и „Криумчарење на мигранти“, како и за првично идентификување на лица ПЖТЛ/Д од нивна страна, а учествуваат и во мулти-институционални обуки организирани од меѓународни организации, како и во спроведување на задолжителни обуки на преставници на дипломатско -конзуларни претставништва пред нивното заминување на нивните должности во странство.

¹ Службен весник бр.150/2010, бр.100/2012 и бр. 198/2018

- Во однос на обезбедувањето на заштита и обезбедувањето на помош и поддршка на идентификуваните и претпоставени жртви на трговија со луѓе, како и во однос на заштита на ранливи категории криумчарени мигранти, полициските службеници од ЕТЛКМ соработуваат и со граѓанските здруженија во земјата, како и со меѓународни организации во земјата.
- ЕТЛКМ изготвува одговори на доставени бројни прашалници од полициски и меѓународни организации, амбасади, новинари кои се од нејзиниот делокруг на работа, а учествува и на бројни работилници и семинари поврзани со темата на трговија со луѓе/деца и криумчарење мигранти, на кои се разменуваат позитивните, но и негативни практики.

Ваквиот обем на обврски секако повлекува и големи предизвици, особено ако се имаат во предвид бројноста на полициските службеници во ЕТЛКМ, нивното ниво на стручност и материјално-техничката опременост на ЕТЛКМ.

Во овој контекст да се потсетиме дека во првите години на новиот милениум, Единицата имаше околу 20-тина полициски службеници чиј број од година во година се намалуваше (заради пензионирање или заради прераспределување на полициските службеници на други работни обврски во други организациони единици на БЈБ или заради заминување од Министерството за Внатрешни Работи). Во периодот од 2013 година до 2017 година бројот на полициски службеници спадна на 8 полициски службеници, а во 2017 година нивниот број се намали на 5 (од вкупно 19 предвидени со систематизација на работните места). Ова осипување на полициски службеници имаше за последица сериозна неефикасност на ЕТЛКМ, зошто едноставно преостанатите 5 полициски службеници не можеа соодветно да одговорат:

1. на сè поголемиот број на софистицирани ОКГ кои се специјализираа за вршење на кривични дела на криумчарење на мигранти од територијата на Р. Грција преку територијата на Р. Северна Македонија кон Р. Србија, и
2. на соодветно откривање на кривични дела *"Трговија со луѓе/дете"* и на идентификување на ЖТЛ и на сторители на овие кривични дела.

Како резултат, во 2017 година беше идентификувана 1 ЖТЛ и сузбиена 1 ОКГ за криумчарење на мигранти.

На слабата ефикасност свој придонес даде и целосниот недостаток на соработка во однос на споделување на информации и податоци од другите државни институции (здравство, просвета, Државен инспекторат за труд (ДИТ) за претпоставени ЖТЛ, непридржувањето кон Стандардните оперативни процедури (СОП) за постапување со ЖТЛ (кои се задолжителни за

сите субјекти вклучени во борбата против трговија со луѓе, а кои се до-несуваат од Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција и кои се усвојуваат од Владата), како и несоодветна кадровска политика, корумпираноста на повеќе нивоа во клучните државните институции, блискоста на одредени полициски службеници (на разни нивоа во Министерството за Внатрешни Работи) со припадници на криминалното подземје.

За надминување на ситуацијата при изготвувањето на Стратегијата и Акцискиот план за борба против трговија со луѓе (период 2017 - 2020) беше предложено една од приоритетните задачи да биде формирање на Национален *task force*, како преодно решение до соодветно кадровско пополнување на Единицата или до измена на систематизацијата на БЈБ. На 39-та Седница на Владата (17.11.2017 година) беше усвоена Информацијата за потреба од формирање на *task force* -Национална единица за сузбивање на криумчарење на мигранти и трговија со луѓе (НЕСКМТЛ). Со потпишување на Меморандум за соработка помеѓу Министерството за внатрешни работи и Јавното обвинителство на Северна Македонија во истраги за организирани форми на трговија со луѓе и криумчарење мигранти (потпишан на 03.01.2018 година) беше формирана НЕСКМТЛ со почетен мандат за период 3 години и со можност за продолжување на истиот. Набрзо беше номиниран раководител на НЕСКМТЛ и негов заменик - кои беа јавни обвинители од ОЈО ГОКК, како и помошник раководител (функција која ја извршува началникот на ЕТЛКМ), заменик помошник раководител (началник кој се упатува од редовите на граничната полиција), извршители (полициски службеници од ЕТЛКМ и сектори за внатрешни работи - 16 на централно ниво и 16 кои како деташирани работници постапуваат на локално ниво во сектори за внатрешни работи), контакт точки (21 претставник на повеќе организациски единици на БЈБ). Задачите и надлежностите на НЕСКМТЛ останаа исти како и оние кои ги има ЕТЛКМ.

Преку предвиденото зајакнување на соработката со ОЈО ГОКК со формирањето на НЕСКМТЛ веќе во истата 2018 година се осетија позитивните ефекти, односно имаше 9 идентификувани ЖТЛ и беа сузбиени 2 групи на ОКГ за криумчарење на мигранти. Но, одредени проблеми останаа нерешени: условите за работа (канцеларии, компјутерска опрема и особено возила), беа под секое ниво за еден национален *task force*, на кои се надоврза и нестручноста на полициски службеници од секторите за внатрешни работи кои беа упатени во Едницата. Имено, сите полициски службеници од ЕТЛКМ беа со решение на Министерот за внатрешни работи упатени и станаа дел од НЕСКМТЛ, но дел од упатените полициски службеници во НЕСКМТЛ кои доаѓаа од подрачните сектори за внатрешни

работи беа полициски службеници кои немаа никакво искуство од проблематиката, а дел воопшто и не беа заинтересирани да дадат придонес во нејзиното работење.

Лошата кадровска политика на носење на несоодветни полициски службеници во НЕСКМТЛ, без претходна консултација со раководителите на НЕСКМТЛ, продолжи и во понатамошниот период, при што истото имаше негативно влијание на мотивираноста на другите нејзини припадници, кои вложуваа максимум од себе во постигнување на позитивните резултати.

Напредок во материјално-техничката опременост имаше со добивањето на донациите од канцеларијата на ОБСЕ во Скопје, како и од Амбасадата на САД во земјата. Но остана и натаму нерешлив проблемот со возила (како едно од основните средства за работа) и финансиски средства неопходни за нормално функционирање на НЕСКМТЛ.

Во однос на едукацијата, на дел од полициските службеници кои немаа претходно искуство помогнаа повеќето меѓународни организации во земјата со организирање и спроведување на соодветни обуки. Но, во однос на новите *модус операнди* на сторителите на кривичните дела на трговија со луѓе/деца, кои особено по КОВИД пандемијата се интензивираа, од страна на надлежните во Министерството за внатрешни работи не се презема ама баш ништо. Овие нови *модус операнди* се однесуваат на лица (предатори), кои користат современа информатичко-комуникациска техника, меѓу другото и со злоупотреба на разни апликации, преку креирање на лажни профили и користење на *VPN*, врбуваат потенцијални жртви кои потоа бескрупулозно (најчесто сексуално) ги експлоатираат (во најголем број деца на возраст од 7 до 13 години), а потоа преку разни веб сајтови ги разменуваат содржините креирани со експлоатација на жртвите. И натаму во однос на овој вид на криминал сè е оставено на Секторот за компјутерски криминал и дигитална форензика, во чиј состав има премногу мал број на извршители кои се преоптоварени со форензичка анализа на одземена ИКТ, а на која анализа се чека и повеќе години. Соработката со другите институции и натаму е на многу незадоволително ниво при што се добива впечаток дека целата борба против трговијата со луѓе е оставена само на НЕСКМТЛ, обвинителство и социјалните работници. Последица на истото е поголем процент на реактивни истраги во однос на проактивните (кога станува збор за истраги на случаи на трговија со луѓе).

1.2 КАКО ИСТРАГИТЕ ДА БИДАТ ПРОАКТИВНИ СО ЦЕЛ СПРОВЕДУВАЊЕ НА УСПЕШНИ КРИВИЧНИ ПОСТАПКИ И ИЗРЕКУВАЊЕ НА КАЗНИ СОГЛАСНО ЕВРОПСКИТЕ СТАНДАРДИ

Првичниот исчекор е направен со формирањето на НЕСКМТЛ. Но, овде се нужно потребни уште многу усогласувања.

- Првично во кадровскиот состав:
  - Кај ОЈО ГОКК од чиј состав се упатуваат раководителот и неговиот заменик. Без никаков сомнеж, неопходно е раководителот и неговиот заменик да бидат работно фокусирани исклучиво на случаите по кои постапуваат полициските службеници од НЕСКМТЛ (како што е и предвидено со Меморандумот), а не да се задолжуваат со други предмети од надлежност на ОЈО ГОКК. Во овој контекст, неопходно е и да се запре со досегашната пракса - Известувањата изготвени од полициски службеници од НЕСКМТЛ и доставени до раководителот на НЕСКМТЛ при ОЈО ГОКК (а понатаму и сите други акти во врска со преземените полициски активности и добиени нови сознанија или поднесени кривични пријави) да се задолжуваат на дежурни или по распоред обвинители од ОЈО ГОКК. Горенаведената пракса не е во насока на исполнување на целите од потпишаниот Меморандум, според кој НЕСКМТЛ известувањата ги доставува до својот раководител, а во случај на нејзино отсуство или спреченост до нејзиниот заменик, бидејќи тие се единствени кои треба да постапуваат по истите. Лошата пракса што се манифестира низ годините, задолжително и итно треба да се напушти од причина што не сите обвинители од ОЈО ГОКК имаат доволно искуство, желба, афинитет да водат истраги за сторители на кривичните дела „Трговија со луѓе/дете“ и „Криумчарење на мигранти“, како ниту сензибилност особено во постапувањето со ЖТЛ и особено во однос на постапката за одредувањето на процесна заштита на ЖТЛ. Во оваа насока потребна е тесна специјализација на ОЈО ГОКК (особено на раководителот и заменикот на НЕСКМТЛ).² Исто така, како што потврдува и праксата,³ потребен е избор на обвинители од редовите на ОЈО ГОКК за раководител и заменик раководител на НЕСКМТЛ, кои се обучени и сензибилизирани за работа со ЖТЛ и кои имаат покрај обуки и големо работно искуство во постапување по предмети од областа на трговија со луѓе и криумчарење мигранти. Дополнително, потребна е тесна специјализација на уште барем 2 обвинители од ОЈО ГОКК за

² Во прилог на наведеното види случај бр. 3 и случај бр. 4 од Анализа на случаи на трговија со луѓе и трговија со деца во Република Северна Македонија: Предизвици за ефективно гонење и казнување на сторители, UNODC, 2022, стр.18-25.

³ Ibid

постапување по случаи на трговија со луѓе/дете, во случај на спреченост на раководителот на НЕСКМТЛ и неговиот заменик, како и итно пополнување на капацитетите на ОЈО ГОКК со предвидениот број на обвинители.

○ Кај НЕСКМТЛ

Потребно е прераспределување на полициските службеници кои не даваат задоволителни резултати во нивната работа (кои полициски службеници како и на повеќето претходни работни места не успеале „да се пронајдат себеси“, а на кои од некои причини им се дозволува да сменат и по 5 работни места во текот на една календарска година). Изборот на новите полициски службеници во НЕСКМТЛ да се врши исклучиво во координација и со претходна согласност на нејзиниот раководителот, заменик раководител и помошник. Исто така, во согласност со новите трендови, важно е спроведување на обука на дел од припадниците на НЕСКМТЛ за ракување со современи информатички алатки за следење на отворени профили на лица за кои постои основ на сомнение дека се користат од предатори - трговци со луѓе/ деца заради врбување или експлоатација на лица, како и соодветно опремување со техничка опрема, со возила и финансиски средства како предуслов за непречено, редовно и ефикасно извршување на работните обврски.

○ Кај Основните јавни обвинителства

Иако немаат надлежност да постапуваат по случаите на трговија со луѓе, потребно е да се спроведува континуирана едукација на обвинителите од основните обвинителства за овој феномен, како би можеле полесно да ги препознаат елементите на кривичното дело „трговија со луѓе/деца“, наместо друго слично, односно сродно кривично дело, да ги преземаат потребните чекори за заштита на ПЖТЛ и да обезбедат материјални докази. Понатаму, во случај на потврдување на случајот како трговија со луѓе или со деца понатамошното постапување ќе треба да го препуштат на раководителот или заменикот на НЕСКМТЛ од ОЈО ГОКК. На овој начин не само што ќе се спречи ревиктимизација на жртвите, туку навремено ќе се преземат чекори за нивна заштита, соодветно безбедно сместување и обезбедување и давање на потребната помош и поддршка.

- Вториот чекор во насока на афирмирање на проактивноста на истрагите и раната идентификација на жртви на трговија со луѓе е формирањето на Мобилните тимови за постапување со ранливи категории лица, вклучително и жртви на трговија со луѓе. Мобилните тимови се убав пример на меѓу-институционална соработка

со вклучување и на граѓански здруженија. Составени од социјален работник, полициски службеник од НЕСКМТЛ и претставник на граѓанско здружение, вклучени во работа со ранливи категории лица, работат како превентивно, така и на планот на рана идентификација на претпоставени ЖТЛ. Раната идентификација во корелација со навремено добиена / споделена информација или податок добиен преку работењето на мобилните тимови и доставен до НЕСКМТЛ или ОЈО ГОКК е од особена важност за поведување на проактивна истрага. Во овој контекст потребно е изнаоѓање на решение за трајна одржливост на истите.

- Следниот чекор е активирање, не само декларативно, на другите релевантни државни институции како што се ДИТ - трудови инспектори; Министерство за образование и наука (МОН) - просветни работници, психолози, педагози во училиштата; Министерство за здравство (МЗ) - здравствените работници, во насока на споделување на информации и податоци за лица (ПЖТЛ или евентуално за можни сторители на кривичните дела „трговија со луѓе/деца,“) со НЕСКМТЛ или ОЈО ГОКК во насока на започнување на проактивна истрага. Организирани се и реализирани бројни обуки за претставниците на овие институции, а повидливи резултати од истото нема. Можеби треба да се направи и истражување, на што се должи тоа. Дали причина е што со посетување на една или две обуки претставниците на овие институции не можат да се стекнат со доволна наобразба за феноменот на трговија со луѓе, па ќе биде потребно да се спроведе обука за обучувачи на претставници од нивните редови кои во континуитет би спроведувале обуки да се задржи фокусот или пак во прашање е формално учество на обуките (како обврска, без желба во пракса да се примени стекнатото знаење), што пак укажува на недоволна свесност и сензибилизираност, како за опасностите, така и за последиците од трговијата со луѓе по општеството во целост, но и по поединецот во општеството, а особено по ЖТЛ или пак се работи за вработени чија свест за одговорност и сензибилност кон оваа особено ранлива категорија на лица е на многу ниско ниво.
- Целосна и доследна примена и постапување по СОП за постапување со ЖТЛ. И ова се однесува на сите субјекти кои директно или индиректно се вклучени во борбата против трговијата со луѓе. Во овој контекст кога е во прашање особено постапувањето на полициски службеници при БЈБ, секое непостапување по СОП треба да повлече соодветна дисциплинска, во потешки случаи и кривична

одговорност на полицискиот службеник и неговиот непосреден раководител, од причина што несподелувањето на информација или податок за ПЖТЛ, сторител или кривично дело е посебно кривично дело предвидено во член 364 од Кривичниот законик (КЗ) - „*Непријавување кривично дело или сторител*“.⁴

- Спроведување на континуирани информативни кампањи преку сите медиуми и социјални мрежи за постоењето на одредени апликации и СОС телефони, на кои можат граѓаните да информираат, т.е., да пријават сторител или ПЖТЛ.

Зошто е потенцирано горенаведеното? Соодветен избор на човечки ресурси, материјално-техничка опременост, соодветна обученост, заедно со воспоставена меѓу институционална соработка, меѓу-ресорска соработка и соработка со граѓански организации, синдикат и приватен сектор, како и доследна примена и постапување по СОП и законските норми е предуслов за поведување, успешно водење и реализирање на проактивна истрага, во која полесно ќе се обезбедат материјални докази за осомничените лица, врз основа на која понатаму ќе се води и успешна кривична постапка во која може да се очекува и изрекување на соодветна судска пресуда за сторителите на кривични дела на трговија со луѓе.

Позитивна е досегашната пракса на ЈО од ОЈО ГОКК да не се спогодуваат со сторителите на кривични дела на трговија со луѓе.

---

⁴ Службен весник бр. 37/96 и неговите амандмани

2. УНАПРЕДЕН И ОСИГУРАН СТАТУС И ПРАВА НА ДОМАШНИТЕ И СТРАНСКИТЕ ЖРТВИТЕ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ ИЛИ ДЕЦА ОД РАНИТЕ ФАЗИ НА ПОСТАПУВАЊЕ ДО СУДСКАТА ЗАВРШНИЦА

Унапредениот и осигурен статус и права на ЖТЛ уште во раните фази на постапување е тесно поврзано со идентификацијата на жртвите во најраната фаза на постапување, како и со начелото на неказнување на истите. Секоја кој поминал обука за трговија со луѓе со самосвест и субјективно чувство за одговорност, која е доволно сензибилизирана од оваа област, посветена на својата работа, сигурно дека нема да пропушти да ги примени индикаторите и навремено да идентификува ПЖТЛ, и со самото тоа во најрана фаза да преземе активности истата да ја упати на начин кој е безбеден за неа и за блиските лица, со доследно почитување на нејзините права и достоинство. Ова секако значи и дека нема да преземе чекори кои би биле во насока на непочитување на правата на жртвата (декларирани во повеќе меѓународни конвенции, директиви, препораки), на ревиктимизација или казнување за сторен прекршок или одредено кривично дело кое била принудена да го стори додека била жртва на трговија со луѓе, а кое е непосредно поврзано со нејзината положба на жртва. Во овој контекст е и информирањето на жртвата (што како обврска е предвидено за сите субјекти надлежни да постапуваат согласно СОП) за нејзините права, за следните чекори и постапки кои се планираат во насока на обезбедување на нејзина заштита, помош и поддршка. Притоа треба да се доби информирани согласност од ЖТЛ, со што се враќа самовербата кај жртвата и отпочнува процесот на градење на меѓусебна доверба и чувство дека истата е респектирана (како и нејзините мислења, ставови, одлуки), што во крајна линија е клучна основа за понатамошната соработка на жртвата со истражните органи.

За да се обезбеди уште во најраната фаза постапување, кое е во насока на почитување на правата на ЖТЛ, потребни се: континуирани обуки на сите субјекти кои први може да дојдат во контакт со ПЖТЛ, подигање на нивната свесност, поттикнување на чувство за лична одговорност и сензибилизирање во постапувањето. Исто така, потребни се редовни кампањи (не само по повод одбележување на датумите на деновите на трговија со луѓе) за подигнување на општествена свест и за личната одговорност на секој граѓанин да се вклучи во борбата против трговија со луѓе, во заштита на основните човекови права и слободи.

Во оваа насока, многу е важно и да се зајакне меѓународната соработка, со оглед на големиот број на странски државјани кои транзитираат преку

територијата на нашата земја. Кај многу од нив може да се препознаат индикатори кои укажуваат на можноста да се работи за лице ПЖТЛ, при што е потребно постапување по сите меѓународни стандарди, првенствено заради избегнување на повторна виктимизација, а потоа и заради запазување на процедурите за давање на помош и поддршка. Се разбира има случаи кога ПЖТЛ странец може да ја одбие понудената заштита, помош и поддршка од едноставна причина што неговата цел не е да остане во Р. Северна Македонија како земја на крајна дестинација, туку да замине во некоја од економски развиените земји од Западна Европа. Истото се однесува и на ПЖТЛ странци, експлоатирани во државата, но кои исто така може да одбијат заштита, помош и поддршка од причина што: или не се препознаваат себе си како жртви; или немаат доверба во нашите институции; или едноставно заради чувството на срам сакаат што поскоро да се вратат во својата матична земја; или ја одбиваат помошта како последица на енормна траума која е предизвикана од експлоатацијата на која била подложена. Меѓународната соработка е значајна и во случаи кога на ЖТЛ странец во Р. Северна Македонија му е дадена заштита, сместување, помош и со истата е работено на нејзина рехабилитација. Во овие случаи кога ЖТЛ ќе донесе одлука дека сака да се врати во матичната земја, тогаш соработката е од значење за процената на ризик за безбедно враќање на ЖТЛ, за известување на соодветните служби за преземените чекори во правец на рехабилитација со цел преземање на натамошни постапки во матичната земја во правец на нејзина ресоцијализација и интеграција во семејството и општествениот живот. Од не помало значење е вклучување во најраната фаза на постапување и на граѓански организации кои се специјализирани за работа со ранливи категории лица, особено со ЖТЛ.

2.1. АНАЛИЗА НА СЛУЧАИ

Од воведувањето на новите кривични дела 418-а, „Трговија со луѓе“⁵ и 418-г

5 Член 418-а Трговија со луѓе

- (1) Тој што со сила, сериозна закана доведува во заблуди или други форми на присилба, грабнување, измама, со злоупотреба на својата положба или состојбата на бременост, немоќ или физичка или ментална неспособност на друг, или со давање или примање пари или друга корист заради добивање согласност на лице кое има контрола на друго лице или на друг начин врбува, превезува, пре. несува, купува, продава, засолнува или прифаќа лица заради експлоатација по пат на проституција или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или слугување, ропство, присилни бракови, присилна фертилизација, незаконито посвојување или нему сличен однос или недопуштено пресадување делови од човековото тело, ќе се казни со казна затвор најмалку четири години.
- (2) Тој што ќе одземе или уништи лична карта, пасош или друга туѓа идентификациона исправа заради вршење на делото од ставов (1) на овој член ќе се казни со затвор од најмалку четири години.
- (3) Тој што користи или овозможува на друг користење сексуални услуги или друг вид експлоатација од лица за кои знаел или бил должен да знае дека е жртва на трговија со луѓе ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.
- (4) Ако делото од ставовите (1), (2) и (3) на овој член го стори службено лице во вршењето на службата, ќе се казни со затвор најмалку осум години.
- (5) Согласноста на жртвата на трговија со луѓе заради намера за експлоатација предвидена во став 1, не се од значење за

„Трговија со дете“⁶ во КЗ, како доминантен или најчест облик на експлоатација беа регистрирани случаи на: сексуална експлоатација на деца и полнолетни женски лица; присилни бракови на деца од женски пол со возрасни машки лица - домашни и странски државјани (има само еден случај на присилен брак со полнолетно женско лице странец); питачење или комбинација на горенаведените видови на експлоатација.

Трудовата експлоатација е застапена заедно со сексуалната или со присилните бракови. Единствено во 2021 година е регистриран случај на чисто трудова експлоатација кога е идентификувана ОКГ од Република Кина - Тајван, која на територијата на Р. Северна Македонија трудово експлоатираше свои сонародници. Сепак, кривична постапка не беше поведена од причина што заради економичност на постапката беше постигнат договор со правосудните органи на Тајван да им се суди на сторителите во Тајван, каде истите ќе бидат обвинети не само за кривично дело „Трговија со луѓе“, туку и за „Измама“ и „Перење на пари“.

Она што е карактеристично за сексуалната експлоатација на деца е дека најголемиот број од децата жртви потекнуваат од асоцијални или многу сиромашни семејства, во кои семејните врски и вредности скоро и да не постојат. Како жртви се идентификуваат деца од сите етнички заедници. Жртвите се без соодветно образование за возраста и се оддаваат на разни пороци. Во одредени случаи како експлоататори на децата жртви се јавуваат самите родители, кои своите деца ги подведуваат на питачење или проституција со примена на сила и сериозни закани или со казнувања со затворање во супстандардни простории со минимална храна, без услови за одржување на лична хигиена. Во други случаи како регрутери или експлоататори се јавуваат нивните интимни пријатели кои под параван на „заљубеност“ манипулираат со истите, дури ги навлекуваат и на зависност од дрога

постоењето на кривичното дело од став 1.

(6) Ако делото од овој член го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.

(7) Недвижностите искористени и превозните средства употребени за извршување на делото, се одземаат.

6 Член 418-г Трговија со малолетно лице

(1) Тој што врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа малолетно лице заради експлоатација по пат на проституција или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или слугување, ропство, присилни бракови, присилна фертилизација, незаконито посвојување или нему сличен однос или недопуштено пресадување делови од човеково тело, ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(2) Тој што делото од став 1 ќе го стори со сила, сериозна закана, со доведување во заблуда или друга форма на присилба, грабнување, измама, со злоупотреба на својата положба или состојба на бременост, немоќ или физичка или ментална неспособност на друг, или со давање или примане пари или друга корист заради добивање согласност на лице кое има контрола на друго лице, ќе се казни со затвор најмалку десет години.

(3) Тој што користи или овозможува на друг користење на сексуални услуги или друг вид експлоатација од малолетно лице за кое знаел или бил должен да знае дека е жртва на трговија со луѓе, ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(4) Тој што ќе одземе или уништи лична карта, пасош или друга туѓа идентификациона исправа заради вршење на делото од ставовите 1 и 2, ќе се казни со затвор најмалку четири години.

(5) Ако делото од ставовите (1), (2), (3) и (4) на овој член го стори службено лице во вршењето на службата, ќе се казни со затвор најмалку десет години.

(6) Согласноста на малолетното лице со дејствијата предвидени во став 1, не е од значење за постоењето на кривичното дело од став 1.

(7) Ако делото од овој член го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.

(8) Недвижностите искористени и предметите и превозните средства употребени за извршување на делото се одземаат.

и алкохол, по што држејќи ги во состојба на зависност ги принудуваат да даваат сексуални услуги на лица кои тие им ги обезбедуваат. Во последно време, регистрирани се и повеќе случаи каде децата жртви се врбувани со користење на информатичко-комуникациски технологии, каде предатори, користејќи лажни профили и фотографии за профилот, се претставуваат како нивни врсници и започнуваат општи разговори кои имаат за цел детето да стекне доверба во нив, да им откријат што е можно повеќе податоци за семејните односи, за нивните желби, проблеми или стравови, при што се бара нивна слабост која предаторот ќе знае како да ја искористи. Постепено бараат од жртвите кои ги врбуваат да пратат нивна фотографија, по што ги опсипуваат со епитети и лажни ветувања, по што следуваат барањата за споделување на послободни фотографии, каде се открива дел од телото или интимна облека, по што започнува уценувањето со споделување односно со јавно објавување на фотографиите или видео материјалот и сè подлабокото тонење на детето во ланецот на он-лајн експлоатација. Исто така, децата не ретко се предмет на уцени со фотографии и видеа со експлицитна содржина, снимени од за нив блиски лица (лица со кои биле во врска и имале интимни односи), со кои потоа под закана дека истите ќе бидат направени достапни за нивните родители, соседи, пријатели биваат принудени да даваат сексуални услуги на полнолетни машки лица.

Во однос на сексуалната експлоатација на полнолетни ЖТЛ, карактеристично е што експлоатацијата се одвива во угостителски објекти во западниот дел од државата. Најзастапен метод на врбување на жртвите е измамата. Сторители на делото се агенции за вработување или лица кои објавуваат краткотрајни огласи на социјалните мрежи или сопственици на угостителски објекти, кои им ветуваат солидни / примамливи услови за работа, плата и сместување, а кога ќе пристигнат во локалот ја откриваат измамата и наместо ветеното се присилуваат да ги забавуваат, односно придружуваат гостите, да танцуваат, пеат, девојките се принудени да даваат и сексуални услуги на сопственикот на локалот, на негови блиски пријатели, како и на дел од гостите. Во други случаи, жртвите верувајќи дека сопственикот на локалот вистински сака да им помогне и да ги заштити од сопственикот каде работеле претходно, доаѓаат на местото на следната експлоатација, каде по извесен период условите за живот стануваат полоши и од претходното место и каде контролата над истите се врши преку закани, казнувања со примена на физичка сила или силувања од повеќе лица, проследено со одземање на документите за идентификација, со закани да не им се исплати ништо за сработеното и сл.

За сите откриени случаи на сексуална експлоатација покрај исказот на жртвата, се обезбедуваат доволно и материјални докази, со што многу

кривични постапки се успешно завршени со ефективни пресуди со заворски казни, а во два случаи и со одземање на недвижниот имот во кои се вршела експлоатацијата. Во овие случаи ограничена е употребата на Посебните истражни мерки (ПИМ) предвидени во член 252 од ЗКП. Ограничувањата се: во видот, во времето и во обемот на примената на ПИМ.

Што се однесува до присилните бракови, истите се најкарактеристични за ромската и јуручката популација, во помал обем и кај албанската. Вековната традиција своите деца да ги мажат од навршени 11 години, во денешни услови се видоизменува во начин да се дојде до парични средства преку продажба на своето дете по пат на „склучување на брак“ (кој не е граѓански), во некои случаи и со лице кое е значително постаро од детето. Притоа, воопшто не се води грижа за физичкиот и психичкиот развој на детето и за неподготвеноста на истото да ги извршува брачните обврски, кои во одредени случаи преминуваат и во домашно слугување, вршење земјоделски работи кои не одговараат на физичката сила на детето, принудување на питачење или извршување на одредени кривични дела. Сторителите на делото во овие случаи се родителите на децата, помогнати од блиски роднини или пријатели кои се јавуваат како посредници помеѓу двете семејства. Многу поретко, но има и такви случаи, сторители се познаници на жртвите, кои не бираат средства истите да им бидат „брачен партнер“, па применуваат методи на измама, грабнување, примена на сила или закани. Контролата над истите не се разликува од другите облици на експлоатација: примена на физичка сила (удирање по делови од телото со раце, носе или цврсти предмети), закани за примена на сила кон нив или членови на нивното семејство, разни казнувања, целосно ограничување на слободата на движење, забрана за комуникација со други лица надвор од семејството на сторителот, изгладнувања и сл. И во овие случаи има многу успешно завршени кривични постапки со ефективни казни завор, но во незначителна мера има одземање или замрзнување на имотот од причина што голем дел од сторителите немаат имот или истиот е од незначителна вредност. Во еден понов случај од сторителот се одземени парични средства со кои е извршено обесштетување на жртвата. Со казнувањето на овие дела се праќа и соодветна порака дека обичаите се казнуваат кога се во спротивност со интересите и благосостојбата на детето или кога се во спротивност со јасно изразената волја на лицето. Во еден случај се применети и ПИМ за документирање на подготвителните активности за извршување на делото и активности кои значат извршување на делото, заради докажување на намерата, но не беше дозволено да се дојде до самиот чин на експлоатација. Случајот е завршен со ефективна пресуда за сторителите (родители на детето-жртва и педофилот - странски државјанин).

Во однос на питачењето, како облик на експлоатација карактеристично е што истото е најзастапено помеѓу ромската популација, при што или родителите директно ги злоупотребуваат своите деца од најразлична возраст или ги „позајмуваат“ на лица за што добиваат одреден паричен надомест. На децата кои немаат наполнето 1 или 2 години, најчесто им се даваат средства за смирување или одредени наркотични средства како контрола на нивното однесување. На овој начин овие деца се мирни, најчесто спијат и не бараат ниту јадење, ниту вода, што го зголемува ризикот по нивното здравје, особено кога се изложени на екстремни временски услови на улица (раскрсница) - многу топло или многу ладно време. Со ваквиот однос на родителите кон своите деца не само што им ја одземаат на децата можноста да имаат поинаков живот од оној кој тие го живеат (а тоа е да се школуваат, да раснат во здрава средина и да се подготвуваат да бидат корисни и продуктивни граѓани во општеството), туку и бескрупулозно ги ставаат своите деца во ризик по нивниот живот, нивното здравје, психичкиот и физичкиот развој.

Поретки се случаите кога трети лица ја искористуваат состојбата на немоќ или пречките во развој на некое лице, па истото го експлоатираат по пат на питачење. Во однос на овој вид на експлоатација нема многу кривични постапки за сторено кривично дело „Трговија со луѓе“ или „Трговија со дете“ од причина што во најголем број на случаи извршители се самите родители на децата, заради што истите кривично се пријавуваат и гонат од страна на основното јавно обвинителство по член 201 од КЗ - „Запуштање и малтретирање на малолетно лице“⁷, иако ставот два од истиот член го опишува дејствието на извршување со употреба на сила или присилба со цел стекнување на финансиска или друга имотна корист, што значи дека кај сторителот има умисла, има намера да се злоупотреби детето по пат на питачење, за да се стекне со финансиска или друга материјална корист, кое дејствие во никој случај не е запуштање на дете, односно отсуство на грижа за дете. На овој начин, овие деца не се идентификуваат како жртви на трговија со деца и со тоа што го немаат статусот на жртви им се ускратува правото на безбедно сместување, помош и поддршка. Како пропусти во постапувањето на институциите е и не задолжителното преземање (во секој еден случај) на дополнителни мерки за проверка на родителскиот статус на лицата кои се декларираат како родители на децата кои се злоу-

---

7 Член 201 - Запуштање и малтретирање на малолетно лице

(1) Родител, посвоител, старател или друго лице кое со грубо запоставување на својата должност за грижа и воспитување ќе го запушти малолетното лице или ќе го малтретира, ќе се казни со затвор најмалку пет години.

(2) Со казната од став 1 ќе се казни родител, посвоител, старател или друго лице кое присилува малолетно лице на работа што не одговара на неговата возраст и физичка сила или од користување го наведува на питање или на вршење други дејствија што се штетни за неговиот развој.

(3) Ако поради делата од ставовите 1 и 2 настапила тешка телесна повреда или тешко нарушување на здравјето на малолетното лице или малолетното лице се оддало на питање, проституција или други облици на асоцијално однесување, сторителот ќе се казни со затвор најмалку десет години.

потребуваат по пат на питачење на улица. Притоа не се мисли на проверки на нивниот идентитет, туку на ДНК проверки, особено кога се работи за лица кои не постојат во евиденциите на институциите („фантоми“).

Во однос на трудовата експлоатација, нашите државјани, како жртви на трговија со луѓе се идентификуваат во странство, во Европските економски развиени земји, каде пристигнуваат под ветувања за добро платена работа, со обезбедено сместување и храна, а во реалноста се платени под минимумот за работата која ја извршуваат во однос на локалното население, сместени се во супстандардни услови заедно со поголем број работници, без услови за одржување на лична хигиена, јадат тоа што ќе им се даде без можност да го напуштат објектот и да си купат храна, без можност за комуникација со други лица (меѓу другото и од причина што се далеку од населени места), не се во посед на своите патни исправи (кои заради безбедност им ги чува работодавачот или надзорникот), а најчесто работат и „на диво“ (без потпишан договор за работа или со потпишан договор на јазик кој не го познаваат и со тоа не се запознаени со содржината на истиот), заради што и не се во можност да остварат некои од правата кои им следуваат од работен однос.

Странски работници во нашата земја може да се најдат во аграрот, градежништвото и угостителството, но заради неприменување на индикаторите за трговија со луѓе, заради корумпираност или целосно отсуство на одговорност на надлежните институции на локално ниво, овие лица не се идентификуваат како ПЖТЛ, туку против нив најчесто се поведуваат прекршочни постапки, по што следи и депортација со внесување на забрани за влез во државата (повреда на начелото на неказнување). На овој начин, не само што овие лица не ја добиваат соодветната грижа, помош и поддршка, туку истите и дополнително институционално се виктимизираат.

2.2 ОБЕЗБЕДУВАЊЕ И ВИДОВИ ДОКАЗИ

Секоја полициска истрага има за цел обезбедување на материјални докази врз основа на кои ќе се докаже сомнението дека некое лице или организирана криминална група сторила одредено кривично дело.

Од аспект на полиција, доказот се дефинира како материјална или психичка промена која настанува во врска со извршување на кривично дело, која во себе носи информација за кривичното дело, за сторителот и за други кривично-правно релевантни факти, фиксирана во форма и на начин пропишан во ЗКП. Од доказот го разликуваме „доказниот извор“ кој е носителот на доказната информација и може да биде од материјална

природа (трага, предмет на или од кривичното дело) или од психичка природа (сведок).

Имајќи го горенаведеното во предвид, доказите се обезбедуваат преку: изјава на жртвата, исказ на осомниченото лице или на сведок, претрес (на лице, возило, багаж, дом), вештачење на предмети или на ЖТЛ, изготвување или заплена на фото / видео материјал или друг електронски доказ, документи, сметки и трансакции, преку примена на ПИМ предвидени во член 252 од ЗКП.

Секој полициски службеник при прибавувањето на докази се соочува и со одредени предизвици, како што се: протокот на временски интервал од случување на делото, особено во реактивните истраги (заради што од суштинска важност е добивањето на навремена информација); дали за конкретниот случај се спроведува реактивна истрага (каде обезбедувањето на доказите е отежнато) или проактивна истрага (каде се достапни и може да се користат ПИМ); (не) соработката на жртвата (што може да биде последица на недоверба во институциите, страв од заканите по животот на жртвата или за неа блиски лица од страна на трговците, закани за објавување на материјали кои ќе нанесат голема штета или срам по жртвата или на неа блиски лица, зависност од сторителите, стигма, траума и сл.); правилно и законито обезбедување на доказниот материјал и ракување / чување на истиот; обезбедување на доказ за дело сторено преку интернет и начинот на обезбедување на електронски докази. Особено електронските докази се предизвик, имајќи ја во предвид нивната:

- непостојаност (можат лесно да бидат манипулирани, односно да бидат изменети, избришани или оштетени), не траат долг временски период (пуштена порака со тајмер за само бришење по одреден временски период или по прегледување од лицето на кое е наменета),
- локацијата на која се наоѓаат (порано се чуваа на флопи дискови, па на ЦД, на плеери, на УСБ, а сега со развојот на технологијата се наоѓаат на разни „стриминг“ сервиси („облачиња“ - *cloud*), што значи дека може, а и начесто се наоѓаат надвор од јурисдикцијата на државата, што повлекува бројни предизвици околу изготвување на барања за меѓународна правна помош или барања за добивање на информации од приватни компании - МЕТА или одржувачи на апликации *Telegram, Signal, Skype, Viber, WhatsApp, Twitter*.
- бидејќи дигиталните или електронски докази се материјални докази во кои податоците и информациите (фотографии, видеа, аудио снимки, текст и сите други форми на информации) се чуваат, добиваат и пренесуваат во бинарна форма преку електронски уреди, вистински предизвик е изготвувањето на пишани правила и процедури за начинот на подигнување, заштита од надворешни влија-

нија, соодветно складирање / чување, обработка за потребите на кривичната постапка и нивно толкување, особено имајќи го предвид и фактот за брзиот развој на технологиите за комуникација

- дополнителни предизвици се недоволниот број и недоволната обученост на полициските службеници, како и недостатокот на соодветна техничка опрема.

На (не)постојаноста на електронските докази и локацијата на истите не можеме да влијаеме, но она на што можеме е да инсистираме на тоа да има изготвени јасно напишани правила и процедури за постапување со електронски докази, со кои правила и процедури ќе бидат запознаени сите полициски службеници. Тие ќе мора да поминат и соодветни обуки за примена на овие правила и процедури, и секако ќе биде обврска на раководството на Министерството за внатрешни работи да обезбеди соодветна техничка опрема за ракување и чување на електронските докази.

Препорака е и да се обучат барем по двајца до тројца полициски службеници, вработени во аналитичките служби: на Секторите за внатрешни работи; на Регионалните центри за гранични работи, Одделот за сузбивање на организиран и сериозен криминал и Одделот за криминалистичка полиција, за тоа како по обезбедени наредби од ОЈО да ги екстрахираат електронските докази од разни технички апарати и да се обезбедат соодветни уреди и софтвер за истото.

Со оглед на мандатот на НЕСКМТЛ од исклучителна важност е да се обучат барем тројца полициски службеници од НЕСКМТЛ, кои покрај обуката за екстрахирање на електронски докази, ќе поминат и обука за откривање и идентификување на лица кои го злоупотребуваат интернетот и информатичко-комуникациската технологија и вршат *"grooming"*. За овие полициски службеници ќе треба и да се обезбеди информатичка технологија со соодветен софтвер и алатки кои овозможуваат и пребарување по одредени фрази или зборови.

Потребно е да се анализираат постојните законските решенија во однос на можноста проактивно да се откриваат лица кои вршат *"grooming"* на интернет, со креирање на лажни профили од страна на обучени полициски службеници од НЕСКМТЛ. Доколку законот истото не го дозволува ќе треба да се иницираат измени во овој правец, имајќи ја во предвид сè позачестената појава на користење на информатичката технологија за врбување и експлоатација на ЖТЛ, меѓу кои најголем број се деца на возраст од 07 до 13 години.

3. ПОСТАПУВАЊЕ НА ЈАВНОТО ОБВИНИТЕЛСТВО ВО СЛУЧАИ ПОВРЗАНИ СО ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

3.1 УЛОГА НА ЈАВНИОТ ОБВИНИТЕЛ

Јавниот обвинител согласно на овластувањата кои се дефинирани во чл. 39 од ЗКП, има право и должност да ги гони сторителите на кривичните дела за кои гонењето се превзема по службена должност и по предлог. За таа цел јавниот обвинител спроведува истраги. Почетокот на истрагата е означена со формален акт - Наредба за спроведување на истрага која се носи согласно на член 39 став 2 алинеја 3 и член 292 од ЗКП. Тој формален акт значи дека основите на сомнение кои се појавиле по однос на одредено, неидентификувано лице дека е можен учесник во кривично -правен настан со одбележоци на кривично дело, согласно на прибраните докази, се преточиле во основано сомнение дека осомничениот кој е идентификуван, во определен временски период, на точно позната локација превземал дејствија кои Кривичниот Законик ги дефинира како битни елементи на кривично дело и за кои предвидел кривична санкција.

Истрагата која јавниот обвинител ја спроведува може да биде реактивна и проактивна. Кога податоците и сознанијата укажуваат дека на одредено место и во определено време се случил кривичен настан со познат сторител, дејствија на извршување и последица, во тој случај јавниот обвинител веднаш презема дејствија и активности со цел прибирање на докази на начин предвиден од ЗКП, а поврзано со настанот. Формалната истрага започнува со носење на Наредба за истрага против осомничениот со краток опис на настанот и дадена квалификација на кривичното дело кое се истражува, а за кое постои основано сомнение дека се случило. Кратко кажано, обвинителот со превземање на процесни дејствија опишани во ЗКП реагира веднаш по случувањето на кривично -правниот настан со цел успешно откривање на вистината, што ќе доведе до успешна судска завршница во најкраток временски период, со запазување на сите права на одбраната и штитење на интересите на жртвата, оштетените или интересите на државата доколку се на било каков начин оштетени.

Во случај кога јавниот обвинител, поаѓајќи од сознанијата на терен, доаѓа до сознанија и докази за основи на сомнение дека одредена група на луѓе, најчесто и неидентификувани и недефинирани по однос на позиционираниста во групата, во определен временски период преземаат криминални дејствија, тогаш со цел да утврди точно кој, кога, каде и какви дејствија презема, започнува со проактивно постапување со цел идентификување

на сторителот и документирање на настанот пред истрагата да започне со донесен писмен акт - Наредба за истрага. Со цел идентификување на сторителите и документирање на настаните кои се случуваат организирано и со криминална умисла, се преземаат процесни дејствија за откривање и прибирање на докази. При тоа за податоците и доказите кои не можат на поинаков начин да се соберат, се применуваат посебни истражни мерки предвидени во член 252 од ЗКП, а тоа се:

- следење и снимање на телефонски и други електронски комуникации;
- следење и снимање во дом, затворен или заграден простор што му припаѓа на домот, или деловен простор, означен како приватен или во возило и влез во тие простории заради создавање на услови за следење на комуникациите;
- тајно следење и снимање на лица и предмети со технички средства надвор од домот или деловниот простор означен како приватен;
- таен увид и пребарување во компјутерски систем;
- симулиран откуп на предмети; симулирано давање и примање на поткуп;
- контролирана испорака на лица и предмети;
- користење на лица со прикриен идентитет за следење и собирање на информации или податоци и други кои доведуваат до докази кои не можат да се прибават на инаков начин, а со цел да се утврдат припадниците на групата, да се утврди кој од нив каква улога има и која е неговата/ нејзината позиционираност во рамките на самата група, при што се документираат одредени настани во кои се преземаат дејствија со одбележоци на предметните кривични дела.

Секако, во период на предформален почеток на истрагата, обвинителот може да собира и докази кои се јавно достапни со цел да не биде компрометирана самата предистрага. Кога точно ќе се идентификуваат сторителите на кривичните дела, кога ќе се документираат настаните од кои ќе се утврди кој каква улога и позиционираност имал во рамките на организираната група/банда, и какви дејствија преземал кога и каде, а на кои дејствија може да им се определи квалификација согласно КЗ, се преоѓа во фаза на отворена истрага со носење на формален акт - Наредба за истрага против определени идентификувани лица за кои документираните настани кои се опишани укажуваат на основано сомнение дека во определен временски период преземале дејствија со одбележоци на кривично дело.

Јавното обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција со седиште во Скопје е надлежно да постапува на целата територија на Северна Македонија, кога се работи за собирање на докази за постоење

на организирана криминална група, како и во сите останати сложени кривично-правни настани, како што се кривични тела „Трговија со луѓе,“ од член 418 -а од КЗ, „Трговија со дете,“ од 418 – г од КЗ и кривично дело „Организирање на група и поттикнување на извршување на делата трговија со луѓе, трговија со малолетно лице и криумчарење на мигранти,“ по член 418-в од КЗ⁸. ЈО ГОКК спроведува проактивни истраги, секогаш кога се обезбедени доволно докази во фазата на предистрага за таа да се преточи во формален почеток на истрагата.

Во рамките на предистрагата, а потоа и во започнатата истрага, доколку се оцени за потребно, надлежниот јавен обвинител стапува во контакт со обвинители од други држави кои се засегнати од дејствијата на сторителите во сложени кривични настани, односно од криминалното дејствување на припадниците на групата кои дејствуваат на нивна територија или ако последицата настанала на нивна територија, за што се остваруваат оперативни средби. Доколку се работи за посложен случај, каде се инволвирани повеќе држави, се остваруваат средби во рамките на Евро- правда (*Eurojust*) со седиште во Хаг и се разгледуваат можности за поголема, зачестена и посуптилна соработка која може да резултира со паралелна предистрага која истовремено или последователно се случува во две до три земји, односно да се пристапи кон формирање на заеднички истражен тим. За заеднички истражен тим, се склучува Договор помеѓу обвинителите на заинтересираните држави кои се засегнати како држави во кои се случиле кривичните настани, или се случила последицата, односно нејзини граѓани се жртви, или оштетени, односно државниот буџет е оштетен и се предлагаат барања за обештетување. Следи и размена на докази кои се прибавени согласно законите во земјата каде што доказите биле прибавени и истите се проследуваат во земјата каде обвинетите ќе се судат од надлежните судови.

Почетокот на истрагата се означува со формален писмен акт - Наредба за истрага против идентификувани сторители за кои постои основано сомнение дека во определен временски период преземале одредени дејствија опишани како настани кои имаат одбележоци на кривични дела предвидени во КЗ. За почетокот на истрагата се информира јавноста дека основното јавно обвинителство или ОЈО ГОКК започнува истрага на одре-

---

8 Член 418-в - Организирање на група и поттикнување на извршување на делата трговија со луѓе трговија со малолетно лице и криумчарење на мигранти

(1) Тој што организира група, банда или друго здружение за вршење на кривични дела од членовите 418-а, 418-б, 418-г и 418-д ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(2) Тој што ќе стане припадник на група, банда или друго здружение од став 1 или на друг начин ја помага групата, бандата или здружението, ќе се казни со затвор најмалку една година.

(3) Припадник на групата од став 1 кој ќе ја открие групата пред да стори кривично дело во нејзиниот состав или за неа, ќе се ослободи од казна.

(4) Тој што повикува, поттикнува или поддржува извршување на кривичните дела од членовите 418-а, 418-б, 418-г и 418-д, ќе се казни со затвор од една до десет години.

дена група на лица, припадници на криминална група. Доколку се одвивала предистрага во повеќе држави истовремено, тогаш во сите засегнати држави надлежните јавни обвинители донесуваат Наредба за истрага и се започнува со интензивна меѓународна размена на докази кои активно се прибираат и се споделуваат информации за постигнатите резултати.

Во отворената фаза на истрагата се собираат материјални и писмени докази. Најчесто почетокот на отворената фаза на истрага се означува со вршење на Претреси на дом, простории и лица врз основа на Наредба на судија на претходна постапка. Пронајдените предмети или материјални докази при претрес привремено се одземаат и доколку е потребно се издаваат Наредби за вештачење на одземените предмети. Се собираат вербални докази, докази со примена на ПИМ, се врши увид и пребарување на податоци од телефоните кои се одземени при претрес. Се прибираат и докази со поднесување на формално Барање за меѓународна правна помош во кривична материја согласно Законот за меѓународна правна помош во кривична материја⁹, базиран на Европската конвенција за меѓународна правна помош и Дополнителните протоколи кои упатуваат на блиска и директна соработка.¹⁰

Во оваа фаза на отворена истрага се започнува и со финансиска истрага при што се собираат докази за приходи од криминалните активности кои се одвивале во одреден временски период, како и каде приходите од криминалот биле вложени, дали бил купуван имот, на кое место или во која држава, во чие име, итн. Доколку таков имот се идентификува, јавниот обвинител има право да побара одлука од судијата на претходна постапка за привремено обезбедување и одземање на предмети односно на имот, кои согласно Кривичниот законик треба да се одземат. Во текот на истрагата јавниот обвинител има право да побара мерки за заплenuвање или друга неопходна привремена мерка со цел да се спречи користењето, отуѓувањето или располагањето со сомнителниот имот или предмети.

Јавниот обвинител во оваа фаза издава Наредби за да се изготви вештачење на одредени предмети, односно да се изготви финансиско вештачење на прибрана документација, потоа во случај на истрага на кривично дело „Трговија со луѓе“, од член 418-а од КЗ односно „Трговија со дете“, од член 418-г од КЗ се издаваат Наредби за телесен преглед, земање на крв и други лекарски дејствија, психијатриско вештачење, при тоа не само на жртвата, туку и на осомничениот, доколку е потребно. Се издава наредба за вештачење со цел вештите лица да утврдат како кривичниот настан со последиците од противправно преземените дејствија ќе влијае во иднина

---

⁹ Службен весник бр. 124/10.

¹⁰ ЦЕТ 30, 99 и 182

врз жртвата, а со цел судот да може да донесе одлука која се однесува на оштетното побарување по вид и висина. Се издава Наредба за преглед, обдукција и идентификација на леш. Јавниот обвинител од редот на вештите лица именува и технички советници доколку оцени дека е тоа потребно за утврдување на факти или прибирање на докази за кои е потребно соодветно специфично стручно знаење.

Во фазата на истрага се врши увид на лице место, а доколку е тоа потребно, на увидот присуствува и вешто лице, а во одредени случаи се врши и реконструкција на настан со цел проверување на докази или утврдување на факти. Доколку е потребно да се препознае одредено лице, во оваа фаза, доколку тоа не е сторено во предистрагата, се презема и процесното дејствие на препознавање. На ова дејствие, кое го презема јавниот обвинител, присуствува одбраната, лицето кое го врши препознавањето, за што се сочинува Записник за препознавање и истиот чин се снима. Вака обезбедена снимка, заедно со записникот за препознавање се користат како доказ во кривичната постапка пред судот.

Во рамките на истрагата доаѓа до првично испитување на жртвата на Трговија со луѓе/дете. Пред да се пристапи кон испитувањето, јавниот обвинител до судија на претходна постапка поднесува Барање за процесна заштита на жртвата со образложение. Откако јавниот обвинител ќе добие формално Решение за процесна заштита на жртвата, може да пристапи кон испитувањето на жртвата. Испитувањето на жртвата е комплексно процесно дејствие за кое потребна е темелна суштинска и формална подготовка на сите учесници во процесот на испитување. Во тој контекст потребно е јавниот обвинител, во корелација со психологот кој ја следи и подржува жртвата од самиот почеток на откривањето на настанот и идентификување како жртва, да го определи најоптималниот термин за сослушување на жртвата. Денот кој е определен да се сослуша жртвата во просториите на обвинителството е денот кога жртвата е подготвена и сака да даде исказ, кога разбира која е нејзината улога и кои се нејзините права во рамките на кривичната постапка.

Секако психологот, правниот застапник и социјалниот работник ја подготвуваат жртвата дека треба да ја зборува вистината, да го разбере значењето на давање веродостоен исказ и што тој исказ значи за кривичната постапка која понатаму ќе се одвива во судот. Овие чинители се присутни на денот кога во просториите за сослушување на обвинителството жртвата дава сведочење за настанот, а нивното присуство се нотира на записникот за сослушување на жртвата. Присуството на психологот, правниот застапник и социјалниот работник не значи задоволување на формалност, напротив тие се активни чинители кои, секој од свој аспект допринесу-

ва жртвата да се чувствува безбедна, спокојна и со јасно манифестирана волја да даде исказ. Обвинителот, кој надлежно постапува во кривичниот предмет, со жртвата треба да развие однос на доверба, секако во рамките на професионалниот однос и постапување. Обвинителот во одмерен и професионален однос со жртвата пожелно е да и ја објасни потребата да ја говори вистината и потребата сведочењето да го даде во формална постапка која е заснована на правила диктирани од Законот за кривична постапка. Кога сведокот жртва ќе разбере кое е значењето на нејзиниот веродостоен исказ, има јасно дефинирана позиција и разбирање за нејзиниот придонес кон законито завршување на постапката и со таква позиција може да се пристапи кон давање исказ. Сите присутни на чинот на давање исказ на жртвата мораат да имаат респект за искажаното за настанот без осуда и сугестија за стореното, почит кон личноста на жртвата и одмереност. Секако не и осуда, сожалување, навредување, ветувања кои не се знае дали ќе се исполнат и слично. Во ваква атмосфера на доверба и взаемна помош може да се очекува жртвата да даде максимален напор при сведочење за настаните. Важноста од добар веродостоен и сеопфатен исказ на жртвата има посебно значење за успех на истрагата затоа што може да доведе до нови докази или евентуално и неоткриени жртви. Секако, важноста на добро подготвен чин на сослушување на жртвата произлегува и од фактот дека жртвата не смее да се сослушува повеќе пати со цел да не биде подложна на секундарна виктимизација.

Определениот правен застапник на жртвата е задолжително присутен при преземањето на истражните дејствија. Истиот тоа го чини со должен респект и посветеност на потребите на жртвата која ја застапува, секако ограничен со професионален однос и избалансирана дистанца што е во најдобар интерес на жртвата. Правниот застапник се грижи да се издејствува обештетување на жртвата по завршување на кривичната постапка со предјавување на соодветно оштетно побарување, базирано на вештачење на околности, односно, како кривичниот настан влијаел врз жртвата во секој поглед, здравствен и душевен, но и за тоа како истиот ќе влијае врз идниот живот на жртвата од аспект на интензитетот на последиците. Доколку се работи за случај на трудова експлоатација, треба да се види и како последиците од настанот ќе влијаат врз работоспособноста на жртвата во иднина. Доколку е жртвата лице кое има посебни потреби, на самото сослушување задолжително се повикува психијатар кој ќе асистира при сослушувањето на жртвата со цел во рамките на можното, да се дојде до вистината. Прашањата ќе се поставуваат преку психијатарот кој ќе се погрижи жртвата да разбере за што е прашана и да се обезбеди веродостоен исказ. Испитувањето на жртвата се снима и примерок од снимката му се предава на судијата на претходна постапка кој донел Решение

за процесна заштита на жртвата. По завршување на истрагата, примерок од снимката се дава на одбраната заедно со записникот сочинет при сослушување на жртвата. Доколку има поголем број на обвинети, се дава снимка со записник од сослушувањето на жртвата на секој од обвинетите и на нивните бранители со цел да можат да се подготват за најдобра можна теорија на одбраната на обвинетите кои ги застапуваат.

Согласно Законот за кривичната постапка, истрагата завршува со писмено известување на одбраната дека се прибрани сите докази за предметниот кривично – правен настан кој се истражувал и дека предметот е предаден во архивата на обвинителството, каде тимот на одбраната заедно со обвинетиот можат да пристапат кон вршење на увид во сите докази кои се прибрани и да бараат препис од истите. На одбраната и се предаваат скенирани сите писмени докази, или копии кои се сочинуваат во обвинителството, а исто така и примерок од записниците од сослушувањето на сведоците, односно жртвата. Тимот на одбраната, од моментот на добивање на известување за завршена истрага има право во рокот од 15 дена да врши увид во списите од предметот и доказите прибрани од обвинителството, да предлага прибирање и на други докази кои не можат самите да ги соберат, или не можат да ги приберат во законски рок. Одбраната има право и самостојно да прибавува докази и да испитува сведоци и таквите докази да ги достави до јавниот обвинител или во текот на самото траење на истрагата или по завршувањето на истрагата, односно да ги предлага во судот со прилагање на Листа на докази на одбраната.

Во фазата кога тимот на одбраната е известен дека истрагата е завршена, доколку оценат дека нема доволно силни аргументи да се спротивстави со свои докази кои би довеле до ослободителна пресуда за обвинетиот кого го застапуваат, можат да дадат предлог да се заврши постапката со признание на вина и склучување Предлог спогодба со јавниот обвинител. Склучената пишана Предлог спогодба се доставува до Судијата на претходната постапка. Во ваков случај Судијата на претходната постапка, по приемот на Предлог спогодбата и доказите кои се прибрани во текот на истрагата, проверува дали доказите се прибрани на законит начин, дали се доволни и убедителни да доведат до осудителна пресуда, дали казната која била договорена по вид и висина е законито одмерена. Потоа судијата на претходна постапка, во присуство на обвинетиот, обвинителот и одбраната одлучува мериторно со носење на Пресуда врз основа на предлог-спогодба, кога ја прифаќа казната, која е договорена во предлог спогодбата помеѓу јавниот обвинител и одбраната. Секако судот ќе го провери фактот дали обвинетиот е свесен за последиците од признавање на вината, дали е под дејство на алкохол, дрога и дали е присилен од некого да

признае вина, односно дали тоа признание е согласно на неговата волја. Потоа се носи Пресуда врз основ на предлог-спогодба помеѓу странките – јавниот обвинител и одбраната сочинета од адвокатот и обвинетиот, кога странките се откажуваат од поднесување на жалба, што е изречно наведено во предлогот. Поради тој факт, Пресудата врз основа на Предлог спогодба согласно член 490 од ЗКП, донесена од судијата на претходна постапка, станува веднаш правосилна и извршна. Доколку обвинетиот е осуден на затворска казна, како последица на Пресудата која е правосилна, се упатува веднаш на издржување на казна затвор. Осудениот треба да ја исплати штетата која е докажана со соодветно вештачење, да ја плати во износ како што е предјавена од правниот застапник на жртвата, како и да ги плати судските трошоци. Нему му се одземаат предметите кои се поврзани со извршување на кривичното дело и кои согласно КЗ мора задолжително се одземаат. Со тоа, во најрана фаза од постапувањето, предметот правосилно се завршува.

Доколку не е постигната спогодба или одбраната смета дека има доволно докази и во тој контекст и аргументи кои ќе ги спротивстави на доказите на обвинителството со што ќе се избори за ослободителна пресуда, се оди во понатамошна фаза на кривичната постапка. Тогаш јавниот обвинител поднесува Обвинителен акт до надлежниот суд, во прилог со сите докази, како и докази дека доказите се прибрани на законит начин. Доказите за кои обвинителството тврди дека се прибрани во насока на докажување на наводите на обвинителниот акт се содржани во Листата на докази кои ќе се изведат пред судот, а во приложениот Попис на сите списи, се наброени и доказите со кои ќе се докаже дека доказите од Листата на докази се законито прибрани во текот на истрагата. Советот за оцена на обвинителниот акт, составен од тројца судии, постапувајќи по службена должност ја цени издржаноста на доказите, нивната законитост, нивната доволност и ги цени и наводите на одбраната наведени во истакнатиот приговор на обвинителниот акт поднесен во писмена форма .

Доколку советот за оцена на обвинителниот акт добие изјава на признание на вина од одбраната во фаза на оцена на обвинителниот акт, во тој случај предметот со доказите се враќа во обвинителството каде странките: јавниот обвинител и тимот на одбраната, преговараат за висината на казната и доколку се договорат, тогаш до Советот за оцена на обвинителниот акт се доставува Предлог спогодба која се оценува. Доколку советот ја прифати предлог спогодбата, тогаш носи Пресуда врз основа на признание на вина која станува веднаш правосилна и извршна. Последиците се идентични по однос на обвинетиот кој е сега осудено лице со правосилна пресуда .

Во случај да нема погоре опишан предлог на одбраната и приговорот на одбраната изнесен против обвинителниот акт не е прифатен, Советот за оцена го испитува обвинителниот акт и носи одлука за негово одобрување. Во тој случај, сите докази кои се оценети за незаконити се одвојуваат во посебна папка и се чуваат кај судијата на претходна постапка, а вербалните докази се враќаат во обвинителството. Советот носи Решение за одобрување на обвинителниот акт. Советот за оцена на обвинителниот акт може и со клаузула да го одобри обвинителниот акт доколку нема приговор од одбраната и во случај кога не се одржува рочиште по оцена на советот. Со ваквата одлука на советот за оцена, обвинителниот акт е правосилен и се доставува до кривичен совет кој ќе закаже главна расправа.

Улогата на јавниот обвинител во текот на главната расправа е најнапред да го изложи воведниот говор, каде ќе ја изложи својата теорија на случај. Потоа одбраната го истакнува и изнесува своето гледање на настанот со воведен говор кој не е задолжителен за нив.

Следно, се пристапува кон изведување на доказите кои се прибрани од обвинителот во текот на истрагата на начин што во директно испитување ќе ги сослуша пред судот сведоците, вештите лица, оштетените и жртвите, како и државниот правобранител во случај на настаната штета за Буџетот на државата. Ќе се изведат и материјалните докази и доказите прибрани со примена на ПИМ. По изведувањето на доказите на обвинителството, се изведуваат доказите на одбраната, која директно ги сослушува предложените сведоци, а јавниот обвинител сведоците на одбраната ги сослушува во вкрстено испитување. Се предлагаат и дополнителни докази кои преставуваат одговор на покренати правни или материјални прашања во текот на судењето. Во завршните зборови обвинителот ќе го убедува судот во својата теорија на случајот со образлагање на доказите кои одат во прилог на тоа дека обвинетиот го сторил кривичното дело за кое се терети и нивна оцена во контекст на битијата на кривичните дела за кои бара осудителна пресуда. Одбраната во своите завршни зборови ја изнесува својата теорија на случајот и образлага од кои причини цени дека треба судот да донесе ослободителна пресуда. полномошникот на жртвата во оваа фаза предјавува оштетно побарување во име и во интерес на жртвата, во висина која соодветствува на вештиот наод и мислење, кој се однесува на последиците кои жртвата ги поднела за време на случување на криминалниот чин и оние кои би настанале во иднина како последица на кривичното дело.

3.2 КАКО ИСТРАГИТЕ ДА БИДАТ ПРОАКТИВНИ СО ЦЕЛ СПРОВЕДУВАЊЕ НА УСПЕШНИ КРИВИЧНИ ПОСТАПКИ И ИЗРЕКУВАЊЕ НА КАЗНИ СОГЛАСНО ЕВРОПСКИТЕ СТАНДАРДИ

Голем исчекор во правец на проактивни истрага со цел спроведување на успешни кривични постапки и изрекување казни согласно европските стандарди е направен во 2018 година со формирањето на НЕСКМТЛ во рамките на Министерството за внатрешни работи. Таа пред се е задолжена за проактивни истраги. При нејзиното формирање, беше предвидено јавен обвинител да ја раководи и да работи со група на обвинители кои се едуцирани и специјализирани за работа на овој вид криминал. Праксата до сега покажа позитивни резултати, така што се открија поголем број на кривични настани каде се идентификуваа и жртви на трговија со луѓе/дете. Се завршија голем број на кривични постапки со поголем број на сторители на кривични дела „Трговија со луѓе/деца„ со успешни судски завршници. Казните спрема сторителите се одмерени согласно Кривичниот законик, а се значително повисоки споредбено со претходната судска пракса. Во кривичните постапки кои последните години се спроведоа, ново е тоа што се огласија за виновни и корисници на услуги, лица кои во претходниот временски период најчесто се предлагаа во кривичната постапка како сведоци. Се води сметка и за неказнивоста на жртвите на трговија со луѓе/деца кои доколку во периодот кога биле во состојба на жртви биле присилени да сторат кривично дело од страна на осомничените, тие да не бидат кривично одговорни за дејствијата на извршување во моментите на зависност и под пресија на криминалците.

Секако дека има место за подобрување на резултатите со унапредување на условите за работа на НЕСКМТЛ раководена од јавен обвинител, во смисла на зајакнување во материјалните и персонални решенија. Но, се чини дека европските стандарди се постигнати во самата кривична постапка која е горе образложена и во процедурата на полициското постапување, со континуираните едукации на судиите и јавните обвинители кои постапуваат по овие предмети, како и со идните генерации на млади судии и јавни обвинители, кои покажуваат интерес да постапуваат по овој вид криминал како посебен предизвик. Фокусот треба да е на новите генерации, кои би се зајакнале и одважиле преку презентирање на правосилно завршени кривични предмети и нивно искрено анализирање од аспект каде се сторени грешки, од кои причини се грешело и како да се постапува подобро во иднина. Од големо значење е и потребата да се соочиме со актуелните предизвици кои ги носи мигрантската криза која трае повеќе од десет години, да се зајакнат капацитетите на полицијата и

обвинителство полесно да ги препознаат евентуални жртви на трговија со луѓе /деца, кои секако ги има меѓу мигрантите кои се затечени на територијата на нашата држава.

Проблемите во работењето на НЕСКМТЛ и обвинителите кои постапуваат по овој вид на криминал се присутни и се препознаваат во отсуство на материјални ресурси за згрижување на жртвите на трговија и нивен помош и ресоцијализација. За жал, препознаена е појавата да претходно идентификувана жртва која била вклучена во кривична постапка и која имала статус на жртва, по поминат извесен временски период, повторно се најде во истата улога - да биде виктимизирана од други сторители како резултат на отсуство на континуирана заштита и помош од надлежните државни институции. Ваквата појава се доживува како тотален пораз на сите чинители во борбата со овој вид на криминал. Тоа значи дека општеството и државните надлежни институции затаиле како на полето на превенција, така и на полето на заштита и континуирана суштинска, а не само формална помош на жртвите. Капацитетите на службите кои се задолжени за превенција и понатамошна заштита на жртвите мораат постојано да се надградуваат со континуирани едукации и соодветни ресурси.

Како најголем процедурален предизвик и проблем во овој момент е неможноста во фазата на истрагата која ја спроведува јавниот обвинител да се обезбеди активно учество на одбраната. Отсуство на посебни простории адаптирани за физичко дистанцирање на жртвата која дава исказ со одбраната која го следи тој чин, оневозможува одбраната да се подготви на соодветен начин во градење на теоријата на случајот. Доколку одбраната има прилика на безбеден и непречен начин со употреба на соодветна техничка поддршка да ја проследи изјавата на жртвата, тоа може да доведе до побрзо завршување на кривичниот предмет доколку се соочи со фактот дека исказот на жртвата е доволно моќен и тешко соборлив пред судот.

3.3. ПЕРСПЕКТИВА НА ОБВИНИТЕЛСТВО: УНАПРЕДЕН И ОБЕЗБЕДЕН СТАТУС И ПРАВА НА ЖРТВИТЕ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ/ДЕЦА, КАКО И СТРАНЦИ-ЖРТВИ ОД РАНИТЕ ФАЗИ НА ПОСТАПУВАЊЕ ДО СУДСКАТА ЗАВРШНИЦА

Жртвата, вклучително и детето жртва, како сведок во истражната постапка добива формална – процесна заштита која се базира на ЗКП, а за децата

жртви и согласно на Законот за правда на децата.¹¹ Кога Јавниот обвинител ќе процени дека е потребна примена на процесна заштита на жртвата, односно на детето жртва, тогаш согласно ЗКП се обраќа формално до судија на претходна постапка со образложено барање жртвата да биде процесно заштитено согласно член 53 и член 54 од ЗКП. Откако судијата ќе донесе одлука за определување на посебни мерки на процесна заштита, тогаш се пристапува кон испитување на жртвата при што на записникот за испитување, пред започнувањето на испитувањето, детето се поучува согласно член 53 ст.1 од ЗКП кои права ги има жртвата на кривично дело. Па така се поучува дека има право да учествува во кривичната постапка како оштетен со приклучување кон кривичен прогон или за остварување за имотно-правно побарување за штета, дека има посебно право за посебна грижа и внимание од страна на органите и субјектите кои учествуваат во кривичната постапка и на делотворна, психолошка и друга потребна помош и поддршка од страна на органи, установи и организации за помош на жртви од кривични дела.

Согласно член 53 од ЗКП, жртвата на кривично дело за кое е пропишано казна затвор од најмалку четири години има право на советник на товар на буџетските средства пред давањето на исказ или поднесување на имотно-правно барање, доколку има тешки психофизички оштетувања или потешки последици од кривичното дело. Таа има право на надомест на материјална и нематеријална штета од државниот фонд при услови и на начин пропишан со посебен закон доколку надоместокот на штета не може да се обезбеди од осудениот за конкретниот кривично-правен настан.

Согласно член 55 ст.1 од ЗКП, детето како жртва на кривично дело против половата слобода и половиот морал, човечноста и меѓународното право, покрај правата од член 53 на ЗКП има и право при испитувањето да разговара со бесплатен советник или со полномошник доколку во постапката учествува како оштетен, да биде испитувано од лице од ист пол во Јавното обвинителство, да не одговара на прашање што се однесува на личниот живот на жртвата, а прашањето не е поврзано со кривичното дело и да бара испитување со помош на визуелно-тонски средства на начин определен со закон. Согласно член 53 ст.2 и член 55 ст.2 од ЗКП, жртвата со својот потпис потврдува дека е поучена за нејзините права согласно ЗКП. Жртвата се поучува дека има право да дава исказ на јазик што го разбира доколку не го познава јазикот во службената употреба на судот.

Жртвата, согласно член 219 ст.3 од ЗКП, се предупредува дека е должна да го извести Јавниот обвинител за евентуална промена на адреса на живеалиште или престојувалиште, дека е должна да ја зборува вистината и дека

¹¹ Закон за правда за децата, Службен весник бр. 66/24

не смее ништо да премолчи, се предупредува дека давањето на лажен исказ е кривично дело, дека не е должна да одговори на одделни прашања доколку е веројатно дека со тоа би се изложила себе или свој близок на тежок срам, значителна материјална штета или на кривично гонење.

Доколку жртвата е во роднинска врска со сторителот на кривично дело согласно член 214 ст.1 т.2 од ЗКП, се предупредува дека е ослободена од должност да сведочи и не мора да сведочи.

На жртвата – дете пред да даде исказ и се предочуваат и правата предвидени од член 16б од Законот за правда на деца, и тоа дека спрема жртвата која што е дете треба да се постапува со почитување на нејзиното достоинство, да биде заштитено од секаква дискриминација, да биде известно за своите права на јазик разбирлив и соодветен за возраста и дека има право на приватност. Понатаму, родителите односно старателите, мора да се информирани за сите прашања во врска со кривичното дело (за осомничениот, обвинетиот и осудениот), детето односно неговите родители или старатели имаат право да учествуваат во кривичната постапка како оштетен/и со приклучување на кривичен прогон или да побара/аат да се остварат имотно-правните побарувања за штета. Детето треба да се поучи за правото на посебна заштита на неговата безбедност и на безбедноста на неговото семејство, за должната грижа и внимание од страна на органите и субјектите кои учествуваат во кривичната постапка, да се поучи за право на посебна заштита од секундарна виктимизација или ревиктимизација и за правата на психолошка и друга стручна помош и поддршка од страна на органи, установи и организации за помош на деца жртви на кривични дела.

Исто така на записникот за испитување, дете жртва се поучува дека има право на правна помош - адвокат како помош при давање на исказ односно изјава или поднесување на имотно-правно барање, право на надомест на материјална и нематеријална штета, полномошник за време на испитувањето согласно член 232 ст.2 од ЗКП, како и тоа дека сведокот – жртва се поучува дека исказот ќе се снимат со уреди за визуелно - тонско снимање, кој исказ потоа ќе биде чуван согласно член 94 од ЗКП.

Откако сведокот жртва ќе биде поучен на сите овие права кои што ги предвидуваат ЗКП и Закон за правда на децата, тогаш во присуство на социјален работник, полномошник и психолог се пристапува најнапред кон земање на личните податоци на сведокот/ дете жртва, потоа поучување на горенаведените права, како и поука дека е обврзан/о да ја зборува вистината. Потоа по давањето на поуките, жртвата се прашува дали и се познати причините за повикувањето, а потоа се пристапува кон испиту-

вање, при што сето она што жртвата ќе го искаже се нотира на записник за испитување на жртвата (вклучително и дете жртва). По завршувањето на давањето исказ, жртвата во својство на сведок, го потпишува записникот, а се потпишуваат и сите останати присутни. Се дава поука за изјаснувањето за оштетното побарување, како и за тоа дека има право согласно член 92 од ЗКП, записникот да се прочита на глас и доколку смета дека нешто е запишано што не било кажано или е погрешно кажано, да бара тоа да се исправи.

Се нотира почетокот и крајот на записникот, а снимката од целиот тек на сослушувањето не се прекинува. Секој прекин на сослушување на жртвата се нотира во записникот, а потоа и се нотира продолжувањето на исказот. Снимката која што е сочинета, согласно погоре цитирани законски одредби, се доставува во судот до судијата на претходна постапка кој одлучил да се определи процесна заштита на жртвата. Снимката се чува во судот се додека се чуваат списите по предметот кој се однесува на соодветниот кривично-правен настан.

Погоре наведеното се однесува на процесна заштита на жртвата за време на спроведувањето на истрагата. Во судот исто така се спроведуваат мерки за заштита на жртвата. Повикувањето на дете жртва за да сведочи во судот, како повторно сведочење е исклучок на правилото. Поради таа причина исказот даден пред јавниот обвинител има огромно значење за носење на судска одлука во кривичниот предмет. Во оваа смисла, многу е важна подготовката на жртвата за сведочење и давање на исказ во обвинителството.¹²

Во овој момент, според она што го нуди праксата во текот на истрагата, а потоа и судењето, стандардите за заштита на жртвата се запазени и исполнувани. Жртвите во секој случај добиваат процесна заштита во формална смисла на начин што судијата на претходна постапка носи решение кое се однесува на сите чинители во постапувањето со жртвата да бидат со повисок стандард на свесност дека лицето пред нив е во ранлива состојба, која мора да се почитува и активно да се следи. Предметниот обвинител вообичаено работи со жртвата пред истата да биде сослушана формално на начин што и го објаснува значењето на давање вистинит исказ за кој треба да се има потпора и во другите материјални и вербални искази кои се прибираат. Правило е да се испитува од обвинител од ист пол и обвинител кој е секако едуциран во таа смисла. Балансот и професионалниот однос мора да е присутен и исполнуван во смисла да не се претерува

¹² Во врска со ова види случај број 2 и случај бр. 3 од Анализа на случаи на трговија со луѓе и трговија со деца во Република Северна Македонија: Предизвици за ефективно гонење и казнување на сторители, UNODC, 2022, стр.13-22; Претходно наведените случаи претставуваат позитивна судска практика генерално во однос на обезбедување процесна заштита на жртвата.

со строгост која жртвата ќе ја направи ранлива и која може да ја одбие да даде исказ, а од друга страна да не се даваат ветувања кои не можат да се исполнат и премногу зближување и емоции кои можат жртвата да ја охрабрат да сведочи лажно со цел да добие поголемо внимание или поголема отштета. Досега во погоре наведената смисла не се нотирани неправилности што е резултат на постојана едукација на обвинителите. Во тој контекст значењето на едукација за обвинителите се дополнува и со потребата од специјализација на обвинители. Тие ќе треба да се остречат да работат единствено на овој вид на криминал, за да бидат подобри и повешти во испитувањето, во стилот на поставените прашања и целокупното однесување во однос на жртвата без осудувачки или сожалувачки однос спрема жртвата, односно ќе бидат професионални, со избалансиран рамномерен спокоен пристап кон жртвата, кога се подготвува да даде исказ и при самото давање на исказ. Обвинителот во ова рана фаза на тужувањето започната истрага мора да одмери кога е вистинскиот момент да се сослуша жртвата во контекст на нејзината здравствена состојба, согледување на настанот и собраните докази. Ова е многу важно прашање, затоа што нема да може повторно да се сослуша жртвата со цел да се избегне нејзина ревиктимизација, па доказите кои по исказот ќе се приберат жртвата нема да може да ги коментира во својот исказ. Тоа може да создаде проблем поврзан со проверка на веродостојноста на исказот на жртвата, прашање околу кое најчесто со дебатира во судницата, а е истакнато од одбраната.

По однос на прашањето за жртва која е странец особено во контекст на актуелната мигрантска криза, обвинителите кои постапуваат по предмети за кривични дела – „Криумчарење на мигранти“, по член 418 –б од КЗ¹³, при сослушувањето на мигрантите кои се најчесто сведоци во истрагата, во обидот да се провери евентуално постоење на основ на сомнение за кривично дело „Трговија со луѓе/дете“, по член 418-а и г од КЗ, односно дали сведоците се евентуално жртви, се појавуваат неколку проблеми. Најнапред, како проблем се јавува јазичната бариера. Мигрантите кои се затекнати на територијата на Северна Македонија, која е на самиот пат

---

13 Член 418-б - Криумчарење на мигранти

(1) Тој што со сила или со сериозна закана дека ќе нападне врз животот или телото, со грабнување, измама, од користење, со злоупотреба на својата службена положба или со искористување на немоќта на друг илегално пренесува мигранти преку државната граница, како и тој што прави, набавува или поседува лажна патна исправа со таква цел, ќе се казни со затвор најмалку четири години.

(2) Тој што врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа мигранти, ќе се казни со затвор од една до пет години.

(3) Ако при вршењето на делата од ставовите 1 и 2 е загрозен животот или здравјето на мигрант, или со мигрантот се постапува особено понижувачки или сурово, или се спречува тој да ги користи правата што му припаѓаат според меѓународното право, сторителот ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(4) Ако делото од ставовите 1 и 2 е сторено со малолетно лице, сторителот ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(5) Ако делото од ставовите (1), (2), (3) и (4) на овој член го стори службено лице во вршењето на службата, ќе се казни со затвор најмалку десет години.

(6) Предметите и превозните средства употребени за извршување на делото се одземаат.

на илегалната мигрантска рута која води кон западна Европа, најчесто доаѓаат од Азија, и тоа Сирија, Пакистан, Авганистан Бангладеш, Индија како и од Африка и тоа Либија и Египет. Овие лица зборуваат на јазици за кои најчесто нема судски преведувачи, а воедно зборуваат и на наречја на нивните јазици, кои и за преведувачите се тешко разбирливи. Овој проблем на тешко воспоставување на вербален контакт со лице кое треба да се сослуша е лесно надминлив доколку тоа лице се сослушува како сведокот, но кога би се работело за жртва на трговија со луѓе, тогаш важноста на точниот превод на кажаното има пресудно значење. Како втор предизвик е секако и ставот на мигрантите за одредени облици на експлоатација. Во тој контекст, аранжираните бракови кои се дел од традицијата во горенаведените земји, за нас, како професионалци кои постапуваат по предметите, се дефинираат како присилен брак, што претставува еден од облиците на експлоатација на жртвата на трговија. На патот по кој мигрантите илегално минуваат, понекогаш престојуваат илегално на одредено место подолг временски период, каде за да преживеат или да обезбедат материјална можност да продолжат по илегалната рута, често наоѓаат работа. Во тие случаи, многу често во исказите пред обвинителот сведочат дека работеле во некоја фабрика или плантажа за овошје каде или не биле воопшто платени или дневницата која им ја давале била толку мала да едвај им стасувала да се прехранат. Како проблем се јавува фактот дека мигрантите кои сведочат за ваквите настани не се чувствуваат како жртви на трудова експлоатација, туку изразуваат задоволство што имале можност за кратко да одморат, дека имале кров над глава и можност да се прехранат. Најчесто мигрантите не можат да посведочат каде се случувале овие настани, како се викале нивните газди и слично, кои информации евентуално би можеле да се проследат до обвинителите на тие држави, како би можеле да оформат предмет. Проблем во откривање на жртви на трговија со луѓе/деца меѓу мигрантите е и фактот дека нивниот интерес е што поскоро да заминат на крајната дестинација и не се заинтересирани за соработка со обвинителите во нашата држава. Од овие причини немаат потреба да дадат исказ кој би бил доволно квалитетен за да се започне истрага за основано сомнение дека е сторено кривично дело „Трговија со луѓе/деца“.

На горенаведените проблеми се надоврзува и фактот дека настаните каде се препознава експлоатација се случени во друга држава, сторителите на овие кривични дела не се државјани на Северна Македонија, ниту лица кои се наоѓаат на територија под нејзина јурисдикција, или пак се работи за странци со недефиниран идентитет. Во земјите на потекло како што се Авганистан или Пакистан не постојат евиденции од матични книги со цел да се потврди идентитетот на сторителите, а во тој контекст и на жртвите,

особено доколку се на граница на полнолетство. Меѓународната соработка со овие земји е скоро невозможна или поврзана со долги чекања за одговор што ја отежнуваат истрагата врзана со рокови предвидени во законот за кривична постапка, а која е европска придобивка и стандард – постапките побрзо да се завршуваат.

Во контекст на горенаведеното е вредно да се напомене како пример од пракса случајот „Лејла“ кој е правосилно завршен, а преставува граничен случај докажан како потешок облик на криумчарење на мигранти, но не и трговија со луѓе.¹⁴

4. MODUS OPERANDI ВО СЛУЧАИ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ ВО ПРАКТИКА

Во постапување на Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција во Скопје, кое е единствено надлежно на целата територија на Северна Македонија да постапува во предмети за трговија со луѓе/деца најчест *модус операнди* на трговија со луѓе/деца на територијата на Северна Македонија се огледа во присилните бракови и сексуалната експлоатација. Жртвите на овој вид криминал најчесто припаѓаат на ранливата категорија на деца од ромска популација кои се лесен плен на криминалците, но тие многу често се жртви во самиот дом. Всушност, сторителите на кривичните дела се родителите или блиски роднини кои сопствените деца особено девојчињата, на возраст од 12-13 години, ги присилуваат да се мажат за непознати возрасни луѓе. Мотивот е одредена заработка која се правда со наводните потреби за организирање на свадбената церемонија како дел од нивните обичаи.

Се забележува и често појавата за питачење, односно користење на децата од семејството да питачат и во најекстремни климатски услови, надвор на отворено. Со цел тие да не плачат и процесот на питачење да се одвива брзо и ефикасно, на мали деца и бебиња им се даваат средства за смирување, кои негативно влијаат на нивното здравје. Со цел справување со овој вид на криминал, полицијата, обвинителството и судот имаат капацитет за процесирање на документируваниот криминален чин. Но, овој вид на криминал секогаш го покренува прашањето кој ќе ги згрижи децата кои би останале без родителска грижа, во кои капацитети би се

¹⁴ За детален опис на овој случај види случај бр. 1 од Анализа на случаи на трговија со луѓе и трговија со деца во Република Северна Македонија: Предици за ефективно гонење и казнување на сторители, UNODC, 2022, стр.10-13

чувале децата кои немаат домашни услови за живеење и задоволување на најосновните потреби и кој во државата ќе им овозможи да се спасат од оваа негативна појава, која има ужасен удар врз нивниот физички раст и психички развој. Се забележува дека една од причините за ваквата масовна појава е недостаток на превенција која се должи на слабиот капацитет во однос на финансии и кадар во социјалните служби низ државата. Како облик на дејствување на криминалците, забележани се и бракови со деца на возраст од 12-13 години, проследени се и настани каде децата кои се мажени се праќаат во други држави, при што за да се изнесат децата без родителска придружба им се изготвуваат фалсификувани документи во кои се фингирани датумите на раѓање согласно на кои жртвите се повозрасни од реалната возраст.

За жал, обликот на трудова експлоатација е скоро многу малку или воопшто необработена тема од аспект на тоа дека нејзините жртви остануваат во сферата на темната бројка на непријавени работници, кои работат во исклучително мизерни услови, за многу мали надници. Тие, за жал, не ги пријавуваат ваквите состојби, свесни дека не би можеле да најдат подобра солуција. Постои свесност дека во одредени фабрики низ државата, условите за работа и надниците се минимални, но никој од работниците не пријавува од страв да не се изгуби тешко најденото работно место. Поради вака констатираните состојби, потребно се зајакнати инспекциски надзори, како и добра подготвеност и едукација на трудовите инспектори да препознаат трудова експлоатација.

Обликот на дејствување на сторителите на кривично дело „Трговија со луѓе/дете“, а кое се однесува на недопуштено пресадување органи од човечко тело, кај нас досега е непознаен, а не е процесирани ниту еден кривичен предмет со овој вид на експлоатација.

Во еден кривично-правен настан, каде што беа пронајдени повеќе мигранти во возило напуштено од криумчарот, меѓу превезуваните мигрантите, идентификувано е едно лице на 19 годишна возраст по потекло од Авганистан. На него му бил отстранет бубрег. Во понатамошниот тек на предистражната постапка се утврди дека мигрантот, додека се наоѓал на турска територија шест месеци пред да биде откриен, за да може да продолжи до крајната дестинација, се согласил да му го одземат бубрегот. Неутврдени криминални структури ја искористиле состојбата на некој на овој млад човек и организирале постапка каде што во оперативен зафат му бил отстранет бубрегот, со цел недопуштено пресадување на дел од човечко тело. Според медицинскиот персонал во кумановската болница, отстранувањето било извршено на професионален начин, што несомнено укажува на фактот дека на турска територија оперира добро организира-

на криминална група која што се занимава со овој вид на криминал, кој е високо доходовен. Додека мигрантот се наоѓал во кумановската болница на опоравок, искористил погоден момент и побегнал. Оперативниот тим ова лице го идентификува како жртва на трговија со луѓе меѓу мигрантите, прва за сега. Но за жал, предметот остана непроцесиран поради тоа што мигрантот всушност и не дал официјален исказ пред обвинителството, со оглед на тоа дека имал потреба од опоравување во болница.

Сексуалната експлоатација, како облик на трговија со луѓе, е многу честа појава во локалите во западниот дел на Северна Македонија. Жртви се државјани од земјите на Западниот Балкан, како и од Молдавија, Украина, итн. Во докажувањето на ваквите кривично-правни настани во судска постапка како проблем се појавува незаинтересираност за давање на исказ, препознавањето на самата жртва за состојбата во која се наоѓа и дека всушност се работи за жртви со трговија со луѓе, во рамките на илегална проституција.

5. ПОСТАПУВАЊЕ НА СУДОТ ВО СЛУЧАИ ПОВРЗАНИ СО ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

5.1 УЛОГА НА СУДОТ

Предизвици кои се јавуваат во пракса во делот на судското постапување во фазата на главната расправа се: техничката екипираност, статус/права на обвинетиот-посебно странец, времетраење на постапката и развивањето на добра пракса. Притоа, времетраењето на постапката зависи од обемноста на доказниот материјал на кој јавниот обвинител го темели своето обвинение, од теоријата на случај кој ќе го изгради одбраната, во смисла дали одбраната ќе оди со признание на вина, во кој случај доколку судот го прифати признанието како доброволно дадено, непринудено и со потполна свесност за правните последици од истото, во доказна постапка се изведуваат само доказите кои се од влијание за одлуката за кривичната санкција, одземањето на предметите и имотно-правното барање, доколку има предлог за негово расправање во рамки на кривичната постапка.

Улогата на судот во фазата на главната расправа се согледува првенствено во оцената на законитоста на доказите на обвинителството, на кои истите го темелат обвинението. Имено, она што е особено значајно од судски аспект во однос на доказите на обвинителството, е собирањето на доказите, т.е., начинот на кој обвинителството тоа го чини. Мора внимателно и сензитивно да се внимава на законитоста на превзмените дејствија во текот на предистражната и истражната постапка. Законитоста на начинот на кој истите се прибавени потоа подлежи на судска контрола, на кое судот внимава и по службена должност и по предлог на странките.

Исто така, улогата на судот во фазата на главната расправа се согледува особено и во начинот на испитувањето на жртвата на главната расправа. Член 232 од ЗКП посочува дека оштетената жртва не смее да се соочува со обвинетиот, на кое мора исклучително да се внимава и во текот на предистрагата и истрагата. Притоа, потребна е исклучително висока вклученост и сензитивност на судијата -Претседател на совет при превземањето на ова доказно средство.

Член 232 од ЗКП го регулира испитувањето на посебна категорија на ранливи жртви и сведоци, меѓу кои спаѓаат и малолетните лица жртви на трговија со луѓе. Притоа, предвид се зема здравствената состојба на жртва-

та, психичкото, физичкото здравје на жртвата, природата на кривичното дело и последиците од неговото извршување, како и други околности на случајот кои жртвата ја прават особено ранлива. Во однос на околноста дали станува збор за ранлива жртва, која се појавува во улога на сведок одлучува органот кој што ја води постапката. Во фазата на истрагата-претходната постапка за тоа одлучува јавниот обвинител. А по поднесување на обвинение, одлучува судот. Во однос на ова, органот што ја води постапката не донесува посебна одлука. Основна причина поради која се издвојуваат овие лица како посебна категорија е да се избегне нивна секундарна виктимизација при испитувањето во текот на кривичната постапка. Во член 54 од ЗКП, кој е споменат погоре, се наведени посебните права на ранливите категории на жртви. Од суштествено значење за заштита на детето жртва кога има потреба од посебна грижа и заштита или кога е жртва на трговија со луѓе е што судот е должен да определи видео и тонски запис на исказот и испитувањето на детето да се користи како доказ во постапката. Во исклучителни случаи, само заради нови околности на случајот, судот може да нареди повторно испитување на детето жртва, но само уште еднаш. Во тој случај испитувањето се врши со користење на технички средства за комуникација.

Во врска со обезбедувањето на процесната заштита на детето жртва, во Законот за правда на децата се предвидени посебни мерки на нивна процесна заштита со користење на екрани за заштита на жртвата од погледот на обвинетиот, со прикривање на идентитетот или изгледот, со давање исказ преку видео конференција, отстранување на тогите, исклучување на јавноста, видео и аудио запис на исказот кој ќе се користи како доказ, земање исказ преку посредство на стручно лице со употреба на посебни технички средства за комуникација и заштита на приватноста на детето и на неговото семејство (член 170-175 од Законот за правда на децата). Судот одлучува кои од овие процесни мерки на заштита ќе се определат во секој конкретен случај.

Кога органот што ја води постапката (јавното обвинителство или судот) ќе оцени дека станува збор за ранлива жртва, задолжително и поставува полномошник на жртвата. Полномошникот на жртвата е присутен во текот на нејзиното испитување.

Во текот на целото постапување со ранливата жртва, при нејзиното испитување, органот што ја води постапката е должен кон жртвата да се однесува со посебно внимание, со цел да се избегнат штетните последици кои кривичната постапка би можела да ги има врз личноста и врз телесното и душевно здравје на ранливата жртва. Воедно постои и законска можност во насока на обезбедување на поголема заштита на оваа категорија

на лица, прашањата да им се поставуваат само преку органот што ја води постапката, кое е од особено значење за нивното испитување во текот на главната расправа, бидејќи во принцип испитувањето на главната расправа се врши во присуство и од страна на двете странки во постапката.

Исто така, при испитувањето на ранливите жртви може да се користи и помош од стручно лице, психолог, педагог или друго стручно лице. Дали воопшто ќе се користи ваква стручна помош и од кое стручно лице, одлучува органот што ја води постапката. Не е ограничено правото на полномошникот на ранливата жртва, како и правото на странките во постапката да предложат помош од стручно лице при испитувањето на ранливата жртва.

Испитувањето на ранливата жртва на главната расправа најчесто се врши на начин што ранливата жртва физички е одвоена од странките и одбраната, бранителот, обвинетиот, во посебна просторија. Во тој случај прашањата и се поставуваат преку органот што ја води постапката, како и со посредство на присутното стручно лице

Ваквиот начин на испитување на ранливата жртва е од значење за испитувањето на главната расправа, каде вообичаено истото се врши од страна на странките и во нивно присуство, така да ваквиот начин на испитување на ранливите жртви е своевиден исклучок од вообичаениот редовен начин на испитување на главната расправа.

Судот може да одлучи и најчесто се случува во пракса, при испитувањето на ранливата жртва да ја исклучи јавноста доколку оцени дека тоа е во интерес на жртвата. Ваквата мерка особено е од значење кога како ранлива жртва се јавува дете (член 147 од Законот за правда на децата). Оваа законска одредба нормира и дека ранливата жртва не смее да се соочи со обвинетиот, кое е во насока да се оневозможи било како визуелен контакт на жртвата со обвинетиот.

5.2 СУДСКА ПЕРСПЕКТИВА: УНАПРЕДЕН И ОБЕЗБЕДЕН СТАТУС И ПРАВА НА ЖРТВИТЕ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ/ДЕЦА, КАКО И СТРАНЦИ ВО ТАА УЛОГА УШТЕ ВО РАНИТЕ ФАЗИ НА ПОСТАПУВАЊЕ ПА СЕ ДО КРАЈОТ НА СУДСКАТА ПОСТАПКА

Во досегашната пракса, во делот на судското постапување, најголем предизвик кој се повеќе се актуелизира од одбраната во секој нареден предмет е неприсуството на одбраната при испитувањето на жртвата во текот на истрагата пред јавниот обвинител. Прашањето е како да се воспостави правилен баланс помеѓу заштитата и почитувањето на правата на жртвата од една страна, наспроти правата на одбраната, нивно целосно

почитување, овозможување на еднаквост на оружјата и правото на правично судење, кое своето олицетворение го согледува во фазата на главната расправа, како можност да ги оспори, да се спротивстави на доказите на обвинението и при тоа да понуди и свои докази во таа насока и во поткрепа на теоријата на случај која ја гради одбраната

Правата на жртвата се регулирани во член 53 од ЗКП, додека посебните права на ранливи категории на жртви се регулирани во член 54 од ЗКП, кој е особено значаен, од причина што дава појаснување на поимите „загрозени жртви“ и „посебно чувствителни жртви“, како и за определувањето на посебните мерки на процесна заштита на жртвите. Со статусот и правата на жртвите судот најрано се запознава во делот на претходната постапка, кога јавниот обвинител во согласност со член 54 став 2 од ЗКП поднесува предлог до судот – до судијата на претходна постапка за определување на посебни мерки на процесна заштита. Законот предвидува можност мерките на процесна заштита да се определат и на предлог на жртвата. Во досегашната судска пракса, определувањето е на предлог на Јавниот обвинител. Кога ваков предлог се поднесува во текот на претходната, истражната постапка, за истото судот одлучува со формално решение.

Она што е особено значајно во член 54 од ЗКП е ставот 5 во кој е наведено дека во случаите од ставот 4 на истиот член, судот мора да определи поединечно или заедно со друга посебна мерка на заштита, видео и тонски запис на исказот и испитувањето на детето за да се користи како доказ во постапката. Во исклучителни случаи, заради нови околности на случајот, судот може да нареди повторно испитување на детето жртва најмногу уште еднаш преку користење на технички средства за комуникација. Став 6 од член 54 утврдува дека спроведувањето на посебните мерки на процесна заштита на децата жртви е уредено со посебен закон.

Апосторфирањето на член 54 од ЗКП, особено на ставот 5 од истиот, е од причина што во досегашната судска пракса постои случај во кој јавниот обвинител го испитал детето жртва со почитување на одредбите од член 53 и член 54 од ЗКП, во присуство на сите потребни лица психолог, социјален работник, старател, полномошник, при тоа и видео и тонски го снимил исказот на жртвата. Но, за истото пред да го превземе дејствието не поднел предлог до судијата на претходна постапка, така што отсутствува формалното судско решение, во кое согласно член 54 став 5 од ЗКП е содржано дека судот мора да определи видео и тонски запис на исказот и испитувањето на детето жртва да се користи како доказ. Во понатамошниот тек на постапката на главната расправа, судот ценел дека превземањето на дејствието без судот да ги определи со Решение мерките на

процесна заштита го чини таквиот доказ незаконит и не дава можност да истиот се употреби, да се користи направениот видео и тонскиот запис како доказ во постапката со негово презентирање на главната расправа. Од тие причини и јавниот обвинител прифаќајќи дека таквиот исказ има формално-правни недостатоци, го повлекол предлогот за презентација на видео и тонскиот запис од исказот на детето жртва даден пред јавниот обвинител, на кое се согласиле и бранителот на обвинетата и полномошникот на оштетеното дете жртва, поради процесни пропусти во текот на сослушување на оштетената пред обвинител. Ова имплицирало повикување на детето жртва на главната расправа, при што мора да се внимава дека испитување на детето жртва на главна расправа треба да се нареди единствено како исклучок, заради нови околности.

Друга карактеристичност во посочениот предмет е околноста што детето жртва во текот на главната расправа не можело да се пронајде, останало недостапно за судот, започнало нов живот веќе како полнолетна. Жртвата воопшто не се вклучила со свое присуство во постапката, не дала исказ на главната расправа, а имала назначен полномошник адвокат кој се грижел за нејзините права и истакнал и имотно-правно побарување во кривичната постапка. Околноста што обвинителот го повлекол предлогот за презентација на снимениот исказ даден пред обвинителство, а за испитување на главната расправа, жртвата останала недостапна за судот и за државните органи на прогон. Тоа што МВР не можело да ја пронајдат жртвата на адресата на живеење и последни престојувалишта, дава друга специфика на овој предмет. Донесена е осудителна пресуда врз основа на останатиот докажен материјал за кој судот ценел дека има доволно докажен капацитет и вредност за осудителна пресуда (предмет КОК.бр.141/21, претходно КОК.бр.20/18).

Во посочениот предмет, и обвинетата била недостапна. Првата пресуда КОК.бр.20/18 донесена е во нејзино отсуство со која е осудена на казна затвор во траење од 12 години, а по поднесено барање за повторување на постапка кое и било дозволено, донесена е пресудата КОК.бр.141/21 со која осудена е на казна затвор во траење од 10 години. Оваа пресуда била обжалена од страна на обвинителство по однос на висината на казната. Таа била обжалена од страна на одбраната по сите жалбени основи, вклучително и со наводи за повреда на начелото на процедуралната правда, дека судот нема исказ од оштетената нити во претходната постапка (затоа што исказот даден пред обвинителство не можел да се репродуцира поради процесни пропусти во текот на сослушувањето), односно овој доказ не бил прибавен согласно член 12 од ЗКП за вакво сериозно кривично дело, а поради недостапноста на оштетената жртва, исказ не се обезбедил

ни во фазата на главната расправа. Постапувајќи по изјавените жалби, второстепениот суд ја уважил жалбата на одбраната, ценејќи дека причините изнесени во образложението на пресудата за постоењето на решителните факти што го чинат битието на кривичното дело од член 418-г ст.2 в.в. ст1 од КЗ, не произлегуваат во целост и со сигурност од содржината на изведените и позитивно ценети докази, што е суштествена повреда на постапката во смисла на член 415 ст.1 т.11 од ЗКП. Повисокиот суд ценел дека првостепениот суд не утврдил со сигурност во што се состојат противправните дејствија во насока на остварување на битието на делото од член 418-г ст.2 в.в. ст.1 од КЗ. Ова од причина што кривичното дело „Трговија со дете“, од член 418-г ст.2 в.в. со ст.1 од КЗ го врши тој што во случајот од ставот 1, делото ќе го стори со сила, сериозна закана, со доведување во заблуда или друга форма на присилба, грабнување, измама, со злоупотреба на својата положба или состојба на бременост, немоќ, наоѓајќи дека во описот на дејствијата на обвинетата не е наведено во што се состои „употребата на сила и заканата за употреба на сила и присилба“, како елемент на законското битие на кривичното дело, односно дека неодговорено останало прашањето со кои дејствија обвинетата ги исполнила законските обележја на кривичното дело, во што се состоела „употребата на сила и заканата за употреба на сила“, додека ја принудувала да врши полови дејствија и им овозможувала на НН машки лица да вршат полови дејствија со детето за одреден паричен надоместок, како дејствие на извршување за конкретната правна квалификација. Во повторената постапка, јавниот обвинител останал на истиот опис на обвинението, не извршил никаква интервенција, судот повторно ги извел истите докази давајќи подетално образложение на укажувањата на повисокиот суд, од кои докази произлегла потешката правна квалификација. И овој пат пресудата е осудителна, со казна затвор во траење од 8 години со пресуда КОК.бр.212/22, која била обжалена од страна на одбраната, но овој пат истата е потврдена во целост со одлука на Апелациониот суд Скопје КОКЖ.бр.45/23 од 15.05.2023 година.

Специфичноста на овој предмет е околноста што и при ситуација кога во постапката воопшто не се извел доказ со испитување на детето жртва, ниту се презентирал исказ од сослушувањето пред обвинителството, останатите докази кои биле обезбедени на почетокот на постапката, биле квалитетни, и со доволен докажен капацитет, да и при ваква ситуација доведат до правосилна осудителна пресуда.

Во контекст на правата на жртвите, важно е да се спомене и член 55 од ЗКП, кој ги регулира посебните права на жртвите на кривични дела против половата слобода и половиот морал, човечноста и меѓународното право. Мерките на процесна заштита согласно оваа одредба можат да бидат оп-

ределени и по сопствена оцена на судот кога е потребно да се заштитат загрозените и посебно чувствителни жртви. Тоа во пракса е најчесто случај во текот на главната расправа кога судечкиот судија, односно советот, ги определува истите. И во фазата на главна расправа ако мерките на процесна заштита не се претходно определени или во меѓувреме се појавила нова жртва, ги определува судот во текот на главната расправа или пред нејзиниот почеток, при што судот ја применува одредбата од член 232 од ЗКП. Судот донесува процесно решение по предлогот на обвинителство.

Во врска со правата на жртвите, вредно е да се спомене и член 56 од ЗКП, кој содржи одредби во однос на жртвата која не е известена за своето право да учествува како оштетена во постапката.

Во однос на правата на жртвите воочлив е позитивен тренд во последните години, посебно во периодот од 2020 – 2023 година, на посеопфатно почитување на правата на жртвите. Во делокругот на судското постапување: се назначува нивен полномошник, се носат решенија за процесна заштита, има зголемена внимателност при повикувањето и пристапувањето на жртвите во суд, кога е прифатено од судот нивно испитување на главната расправа, се преземаат мерки во насока на оневозможување и спречување на директен и визуелен непосреден контакт на жртвата со сторителот/ите, обвинетите, па и со членовите на нивните семејства за да се избегне посредниот притисок врз жртвата.¹⁵

Во однос на справедлив паричен надоместок од повреда на лични права на телесно и душевно здравје, нематеријална и материјална штета, тој првенствено треба да биде истакнат како барање во кривичната постапка за да може да се досуди во кривична постапка, во согласност со одредбите од член 110-114 од ЗКП.

При тоа, имотно-правното барање треба да е конкретно по основ и висина. Тоа треба да содржи конкретни побарувања, по кој основ и за што конкретно се побарува, во кој износ и истото да биде поткрепено со соодветни докази. Доколку се побарува и материјална штета, во смисла трошоци за лекување и слично, треба да постојат докази-сметки за точните износи. За нематеријална штета треба да се поднесе соодветно вештачење за видот и интензитетот на претрпената штета и нејзините последици врз жртвата во сегашноста и евентуално во иднина, како и процентот на инвалидитет и последиците од истиот доколку постои во конкретен предмет. Ваквиот предлог и доказите до судот ги поднесува жртвата или друго овластено лице согласно закон, односно старател или полномошник.

¹⁵ Како позитивна судска практика во однос на обезбедување процесна заштита на жртвата види случај бр. 3 од Анализа на случаи на трговија со луѓе и трговија со деца во Република Северна Македонија, стр.13-17

Со оглед да за нематеријалната штета е потребно вештачење, стручен наод и мислење, досегашната судска пракса ни укажува на најцелисходност и непредизвикување на дополнителни трауми и трошоци кон жртвата. Тоа значи да не се прави ново вештачење, туку вештачењето кое јавниот обвинител го наредува за потребите за својата постапка треба да содржи и дел во кој ќе се бара одговор за последиците кои ги претрпела жртвата од кривично-правниот настан, времетраењето и интензитетот на истиот. Овој стручен наод и мислење може да го употреби жртвата, односно, нејзиниот полномошник во постапката за остварување на имотно-правното барање.

При тоа, значајно е да се напомене, особено сега откако е стапен во сила Законот за исплата на паричен надоместок на жртви од кривични дела со насилство (Службен весник на Република Северна Македонија, бр:[247/2022](#) од 17.11.2022 година, кој влезе во правна сила на 25.11.2022 година, а започна да се применува од 25.05.2023 година), во согласност со член 111 од ЗКП, дека жртвата треба да наведе во барањето дали остварила надоместок или поднела барање согласно член 53 од ЗКП.

Доколку имотно-правното барање е поднесено како што е укажано погоре, е соодветно аргументирано, поткрепено со докажен материјал, судот во кривичната постапка ќе нема можност да се повика на член 110 ст.1 од ЗКП, и да цени дека расправањето на имотно –правното барање значително би ја одолжувало кривичната постапка, па да ја упати жртвата на спор во граѓанска (нова) постапка, туку ќе го досудува имотно-правното барање во рамки на кривичната постапка. Во последните 3 години се бележи тренд на досудување на имотно-правното барање во рамки на кривичната постапка, и реална наплата на досудениот износ.¹⁶

Особено е значајно во овие предмети, во текот на истрагата, да се спроведува и финансиска истрага, да се направат напори да се открие дали сторителите поседуваат било каков имот, тој соодветно да се обезбеди, за да последователно потоа од таков имот може и реално да се намири жртвата при досудување на имотно-правното барање.

Она што е особено значајно е и полномошниците-адвокати на оштетените жртви (иако често пати се поставуваат по службена должност или ги назначуваат центрите за социјална работа, обвинителството) активно да бидат вклучени во текот на постапката. Член 118 од ЗКП и член 120 од ЗКП ги регулираат Привремените мерки за обезбедување на имотно-правното барање и Привременото обезбедување спрема трето лице, каде е регулирано дека привремени мерки за обезбедување на имотно-правно барање се определуваат по предлог на обвинителство и на овластените лица во кривичната постапка (во кој делокруг спаѓаат и полномошниците на жртвите).

¹⁶ Како позитивна судска практика во однос на обезбедување процесна заштита на жртвата види случај бр. 3 од Анализа на случаи на трговија со луѓе и трговија со деца во Република Северна Македонија, стр.13-17

6. СТАТИСТИКА НА СЛУЧАИ ВО ВРСКА СО ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

Бројот на предмети поврзани со трговија со луѓе/деца (член 418-а од КЗ и за чл. 418-г од КЗ) на годишно ниво не е голем, при што преовладува трговијата со дете, сексуалната експлоатација и принудните бракови. Во Основниот Кривичен суд Скопје, во Специјализираното судско одделение надлежно за судење на дела од областа на организираниот криминал и корупција, кој ја има исклучивата надлежност за судење на овие кривични дела за територијата на целата држава во временскиот период од 2020 година до ноември 2023 година се евидентирани следниот број на применени одобрени обвинителни акти, решени предмети и правосилни судски одлуки:

Во 2020 и 2021 година, во однос на кривичното дело „Трговија со луѓе“, од член 418-а од КЗ, нема примени, решени и правосилни предмети.

Во 2022 година, примени се 4 предмети, од кои решен е 1 предмет, кој истата година станал и правосилен. Тројца од сторителите кои признале вина на главната расправа огласени се виновни и тоа: првообвинет за кривичното дело – „Трговија со луѓе“, од член 418-а ст.1 в.в. член 22 и член 45 од КЗ со осуда на казна затвор од 3 години и 6 месеци, преиначена со одлука на повисокиот суд на казна затвор од 5 години; второобвинет за кривично дело „Трговија со луѓе“, од член 418-а ст.1 од КЗ со осуда на казна затвор во траење од 4 години, зголемена на 4 години и 8 месеци; и третообвинет за „Трговија со луѓе“, од член 418-а ст.3 од КЗ (корисник на услугите со изречена условна осуда) утврдена му е казна затвор од 2 години со време на проверка од 5 години, преиначена од повисокиот суд во казна затвор во траење од 10 месеци.

Во однос на останатите 3-ца обвинети од истиот кривично-правен настан кои не признале вина, постапката завршила со осудителна пресуда и тоа за кривично дело „Трговија со луѓе“, од член 418-а ст.1 в.в. член 22 и член 45 од КЗ. Едниот обвинет е осуден на казна затвор во траење од 6 години, а останатите двајца на казни затвор во траење од по 5 години. И оваа пресуда е преиначена во делот на кривичните санкции од страна на повисокиот суд, така што осудата од 6 години зголемена е на казна затвор во траење од 8 години, а останатите две казни од по 5 години, се зголемени, едната на 7 години, а другата на 6 години.

Во 2023 година примен е 1 предмет, решени се 4 предмети, од кои 2 се правосилни.

Во 2020 година, во однос на кривично дело „Трговија со дете“, од член 418-г од КЗ, примен е 1 предмет, решени се 6 предмети, а правосилни станале 5 предмети.¹⁷

Во 2021 година примени се 2 предмета, исто толку се решени, а 3 станале правосилни.

Во 2022 година, примени се 7 предмети, решени се 6 предмети, правосилен станал 1 предмет и тоа:

Предмет во кој пресудата е донесена во 2022 година спрема 2-ца обвинети за кривично дело „Трговија со дете“, од член 418-г ст.2 вв. ст.1 в.в член 22 и член 45 од КЗ, со облик на сторување - подведување на питачење дете кое не наполнило 14 години. Тие се осудени на казна затвор во траење од по 7 години и 6 месеци, која пресуда станала правосилна во 2023 година, кога е потврдена со одлука на Апелациониот суд Скопје. Во овој предмет првостепениот суд при првично спроведената постапка, ценејќи дека се работи за кривично дело „Запуштање и малтретирање на дете“, од член 201 од КЗ, изврши измена на правната оценка на делото и се огласи за ненадлежен, но по изјавена жалба на обвинителство, предметот беше вратен на повторно постапување и првостепениот суд прифаќајќи ја правната квалификација понудена во обвинителниот акт при повторното постапување спроведе редовна постапка за кривично дело „Трговија со дете“. Донесена е првостепена пресуда која сега е во жалбена постапка. Ова го напоменува во насока на значајноста на правилната квалификација на кривичното дело, бидејќи не се едноставни последиците од неговата несоодветност. Специфичноста при ваквата измена на правната оценка на кривичното дело е и различната надлежност, односно предметите за трговија со дете/луѓе ги работи ОЈО ГОКК и следствено на тоа Специјализираното судско одделение надлежно за судење на дела од областа на организираниот криминал и корупција при Основниот Кривичен суд во Скопје, а сличните кривични дела, меѓу кои и кривичното дело од член 201 од КЗ се во надлежност на основните месно надлежни судови и обвинителствата (според местото на сторување на кривичното дело).

Во друг предмет за кривично-правен настан со сексуална експлоатација и принуден брак со опфат и на корисник на услугите кој ги користел во подолг временски период, постапката започна спрема 3-ца сторители. На

---

¹⁷ Дел од правосилните предмети се опишани како случај бр. 2, случај бр. 3 и случај бр. 11 во Анализа на случаи на трговија со луѓе и трговија со деца во Република Северна Македонија: Предици за ефективно гонење и казнување на сторители, UNODC, 2022, стр.13-17; стр.18-22; стр.38-41

самиот почеток, едниот сторител-таткото на детето жртва почина и спрема истиот постапката беше запрена. Во однос на мајката сторител, постапката заврши со осудителна пресуда за кривично дело „Трговија со дете“, од член 418-г ст.2 вв. ст.1 в.в член 45 од КЗ, донесена врз основа на признание на вина на казна затвор во траење од 15 години, во однос на кривичната санкција по изјавени жалби на двете страни, пресудата е потврдена. Во однос на сторителот корисник на услугите кој се товареше за кривично дело „Трговија со дете“, од член 418-г ст.4 вв. ст.3 в.в член 45 од КЗ и за кривично дело „Силување“, од член 186 ст.5 в.в. ст.2 в.в ст1 од КЗ сторено спрема друга оштетена жртва, исто така врз основа на признание на вина донесена е осудителна пресуда на единствена казна затвор за двете кривични дела од 18 години, која по изјавени жалби, од страна на повисокиот суд е намалена на 16 години казна затвор.

Во 2023 година до 10.11.2023 година, примени се 5 предмети, решени се 4 предмети, а правосилни станале 4 предмети , од кои дел се следните предмети:

Во еден предмет се работи за присилен брак, член 418-г ст.1 од КЗ. Осудени се 2 лица со донесена пресуда врз основа на признание на вина, и тоа едното на казна затвор во траење од 5 години и 6 месеци, а второто лице на казна затвор од 4 години. Оваа пресуда е потврдена во целост со пресуда на Апелациониот суд Скопје. Во однос на останатите две лица од истиот кривично-правен настан, донесена е друга пресуда, исто така врз основа на признание на вина, истите се осудени на казна затвор во траење од по 4 години. Со оглед на тоа дека осудените се странски државјани, изречена им е и казна протерување странец од земјата во траење од по 5 години сметано од денот на протерувањето од територијата на државата, а по издржување на казната затвор.

Во друг предмет, се работи за обвинение против повеќе лица за кривично дело „Трговија со дете“, од член 418-г КЗ, во однос на конкретниот обвинет кој дал признание на вина. Постапката се раздвоила и завршила со осудителна пресуда во траење од 6 години затвор за кривично дело „Трговија со дете“, од член 418-г ст.2 в.в ст.1 в.в. 45 од КЗ, со облик на извршување на трговија со дете со цел сексуална експлоатација со употреба на сила, закана, психичка присилба и уцена преку споделување видео материјали со интимна содржина на социјални мрежи и овозможување на користење на сексуални услуги од дете жртва на трети лица. Јавниот обвинител се жалел во однос на висината на изречената казна, но Апелациониот суд ја одбил жалбата и ја потврдил првостепената пресуда.

7. КАЗНЕНА ПОЛИТИКА

Во периодот од 2020 година до 2023 година се бележи тренд на зголемување на висината на изречените казни од страна на првостепениот суд, со тоа што и при ситуација на признание на вина на главната расправа судот изрекол казна затвор од 18 години како единствена казна затвор за кривично дело „Трговија со дете“, спрема корисникот на услугите.

Апелациониот суд, за разлика од претходните години кога ги зголемуваше првостепените казни, во конкретниот предмет, ги намали казните и тоа спрема мајката трговец казната ја потврди од 15 години затвор, а спрема корисникот ја намали од 18 на 16 години затвор.

8. СУДСКАТА ПРАКТИКА НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА ВО ОДНОС НА ЛИЦАТА МИГРАНТИ ВО РИЗИК ОД ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

8.1 ВОВЕД

Мигрантите претставуваат категорија на лица кои припаѓаат на една особено ранлива и непривилегирана група на лица, на која ѝ треба посебна заштита. За оваа потреба од посебна заштита на споменатата категорија на лица постои широк консензус на меѓународно и на европско ниво. Истовремено, токму нивната особена ранливост, придонесува тие да бидат дополнително изложени на зголемен ризик од трговија со луѓе. Впрочем, анализата на судската практика на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) во однос на случаи поврзани со трговија со луѓе, покажува дека жалителите во овие случаи се најчесто лица кои не се државјани на тужената држава, особено мигранти се појавуваат во улогата на жалители.

Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП) е основниот европски договор за човекови права, кој ги гарантира правата и слободите на секое лице на територијата во надлежност на државите-членки на Советот на Европа. Врз основа на ЕКЧП и нејзините протоколи, ЕСЧП има донесено значителен број пресуди и одлуки во однос на случаите кои се однесуваат на мигранти во ризик од трговија со луѓе, односно мигранти кои биле жртви на трговија со луѓе, и покрај фактот што ЕКЧП не вклучува посебни одредби во тој поглед.

Имено, постојат одредби во ЕКЧП кои се идентификувани како релевантни во контекст на обезбедување на заштита од трговија со луѓе и заштита на правата на мигрантите како лица кои се изложени на зголемен ризик од трговија со луѓе, а кои ЕСЧП ги искористил за да развие обемна судска практика во оваа сфера. Притоа, најзначајна одредба која ја обезбедува основата за претходно споменатата заштита е член 4 од ЕКЧП (забрана на ропство и принудна работа). Токму врз основа на толкувањето и примената на оваа одредба, ЕСЧП развил бројни стандарди и принципи во насока на обезбедување на заштита за мигрантите во ризик од трговија со луѓе, односно мигранти кои биле жртви на трговија со луѓе. Освен оваа одредба, во рамки на судската практика на ЕСЧП поврзана со заштитата од трговија со луѓе на мигранти, ЕСЧП повремено користи и други релевантни

одредби, како што се: член 2 (право на живот), член 3 (забрана на тортура), член 5 (право на слобода и безбедност), член 6 (право на правично судење), член 8 (право на почитување на приватниот и семејниот живот), член 13 (право на ефективен правен лек).

Отсуството на изречно упатување на трговијата со луѓе во ЕКЧП не е изненадувачка. ЕКЧП била инспирирана од Универзалната декларација за човекови права, усвоена од Генералното собрание на Обединетите нации во 1948 година, која не ја споменува изречно трговијата со луѓе. Во нејзиниот член 4, Декларацијата го забранува: „( )ропството и трговијата со робови во сите нивни форми“. Меѓутоа, при оценувањето на опсегот на член 4 од ЕКЧП, не треба да се изгубат од вид посебните карактеристики на ЕКЧП, односно фактот дека таа е жив инструмент што мора да се толкува во светлината на денешните услови. Стандарди кои се бараат да се имплементираат во областа на заштитата на човековите права и основните слободи соодветно и неизбежно бараат поголема цврстина во оценувањето на прекршувањата на основните вредности на демократските општества. Во оваа смисла, склучувањето на Протоколот од Палермо на Обединетите Нации во 2000 година и Конвенцијата за акција против трговијата со луѓе на Советот на Европа во 2005 година укажуваат на зголемената потреба од примена на мерки за превенција и борба против трговијата со луѓе.

8.2 ТОЛКУВАЊЕ И ПРИМЕНА НА ЕВРОПСКАТА КОНВЕНЦИЈА ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА

ЕКЧП претставува релативно краток документ и не содржи насоки и правила во однос на начинот на толкување на нејзините одредби од страна на ЕСЧП. Сепак, имајќи предвид дека ЕКЧП претставува мултилатерален меѓународен договор, треба да се толкува според правилата на меѓународното право за толкување на договорите. Во оваа смисла, ЕКЧП може да се толкува во согласност со Виенската конвенција за договорно право од 1969 година, како дел од обичајното меѓународно право.¹⁸

Постои збир на меѓусебно испреплетени принципи и стандарди кои произлегуваат од контекстот на меѓународното право и заштитата на човековите права, кој е карактеристичен за ЕКЧП. Притоа, целта на ЕСЧП е да воспостави определени минимални меѓународни стандарди. Имено, ЕСЧП нема за цел да го определи најсоодветниот начин за заштита на човековите права, со оглед на различностите на националното право кај договорните страни, туку го идентификува минимумот на заштитата на човековите права определени во ЕКЧП, кој треба да се постигне од определен правен систем.

¹⁸ Виенската конвенција не се применува на договорното право на други меѓународни субјекти, освен државите, види чл. 3.

ЕСЧП развил бројни принципи на толкување на одредбите на ЕКЧП. Принципот на автономно толкување е тесно поврзан со целта и смислата на ЕКЧП. Тоа значи дека ЕСЧП, во определени околности, ќе даде автономно значење на некој термин во рамки на ЕКЧП, без оглед на значењето што го има тој термин на национално ниво. Со ова, толкувањето на некој термин, како на пример дисциплинска постапка, не е зависно од домашното право на државите членки, туку зависи од суштинските карактеристики на постапката и казната која произлегла од неа.

Принципот на супсидијарност е карактеристичен за заштитата на правата гарантирани од ЕКЧП во однос на националните системи за заштита на човековите права. Ова значи дека ЕСЧП не претставува конечна судска инстанца за жалба или „четврта инстанца“, туку дека ЕСЧП е надзорен орган за примена на ЕКЧП. Тој игра супсидијарна улога во однос на системите за заштита на човековите права на државно ниво, кои се примарно надлежни за заштита на правата дадени во ЕКЧП на сите кои се наоѓаат на територија под надлежност на државата.

Уште еден важен принцип е принципот на владеење на правото, како еден од основните принципи за примена на материјалното право на ЕКЧП. Овој принцип треба да обезбеди вршење на сите јавни овластувања во рамки на условите предвидени со закон, во согласност со демократските вредности и основните права, при што се контролира од страна на независен и непристрасен суд. Меѓу принципите и стандардите што произлегуваат од принципот на владеење на правото се вбројуваат: законитост, која подразбира: транспарентен, одговорен, демократски и плуралистички процес на донесување закони; правна сигурност; забрана на арбитрарност од страна на власта; независни и непристрасни судови; ефективен судски преглед, кој вклучува почитување на основните права; еднаквост пред законот.

Доктрината на маргина на уважување/проценка претставува уште еден аспект на принципот на супсидијарност. Оваа доктрина на ЕСЧП е развиена со цел на државите да им се овозможи одредена дискреција при исполнување на нивните обврски кои произлегуваат од ЕКЧП, како и да се утврди границата меѓу прашањата кои заслужуваат државата да ги реши на локално ниво и прашањата кои засегнуваат толку суштински интереси што во однос на нивното решавање мора да важат исти стандарди за сите држави, без оглед на специфичностите на нивната историја, традиција и култури. На тој начин се обезбедува минимално ниво на заштита на човековите права во сите договорни страни на ЕКЧП, а истовремено се овозможува и одреден простор за маневрирање, диференцијација поради особеностите на секоја договорна страна на ЕКЧП.

Оваа доктрина не се користи во однос на сите права заштитени со ЕКЧП. Така, ЕСЧП не ја користи при оцена на апсолутните права загарантирани со ЕКЧП, односно правата загарантирани со член 2 – 4 (право на живот; забрана за мачење и забрана за ропство и принудна работа) и со член 7 (*nullum crimen sine lege*). Апсолутните права бараат повисок степен на надзор од страна на ЕСЧП и во однос на нивната заштита не смее да се дозволи никакво ограничување. Доктрината најчесто се користи во однос на таканаречените „квалификувани права“ заштитени со ЕКЧП, со оглед на тоа што во однос на овие права е дозволен одреден степен на ограничување, во согласност со определени услови. Тоа најчесто се правата заштитени со член 8 – 11 (право на приватност; слобода на мисла, совест и вера; слобода на изразување и слобода на собир и здружување).

Обемот на маргината на уважување/проценка се определува врз основа на неколку критериуми. Еден од критериумите за одредување на обемот на маргината на уважување е да се земе предвид разновидноста на националните решенија со оглед на различните локални услови со кои локалните власти се подобро запознаени од ЕСЧП. Маргината на уважување е поширока во случај кога не постои заеднички европски стандард во однос на конкретното прашање.

Принципот на ефективна заштита, според кој е потребно да се обезбеди ефективна заштита на сите права загарантирани со ЕКЧП, е многу важен за остварувањето на нејзината „цел и смисла“. Така, во случајот *Artico v. Italy*¹⁹ ЕСЧП истакнал дека „ (...) намената на ЕКЧП е да гарантира права кои не се теоретски или илузорни, туку права кои се практични и ефективни.“ Не е доволно државите само да забранат однесување кое е во спротивност со ЕКЧП, туку тие треба да преземаат и позитивни обврски во насока на заштита на правата гарантирани со ЕКЧП. Имено, ЕСЧП ги дели обврските на државите на две групи, и тоа: негативни обврски и позитивни обврски. Може да се каже дека обврските за почитување се негативни обврски, додека обврските за заштита и имплементирање се позитивни обврски. Целта е на поединците да им се овозможи ефективно уживање на правата предвидени со ЕКЧП и нејзините протоколи. Во согласност со принципот на ефективност, овој принцип наложува ЕСЧП да се толкува во согласност со општествениот развој, од што произлегува и прогресивниот карактер на судската практика во оваа област

Во повеќето случаи, позитивните обврски на државите не се експлицитно наведени во текстот на ЕКЧП, туку се толкувани од страна на ЕСЧП. Според ЕСЧП, постојат два вида позитивни обврски, и тоа: материјални обврски и процесни обврски. Оваа поделба е експлицитно наведена во пресудата

¹⁹ Жалбено барање бр. 6694/74

во случајот *Öneryildiz v. Turkey*.²⁰ Разликата меѓу овие два вида позитивни обврски се состои во суштината на дејството што треба да биде преземено од страна на државата. Материјалните позитивни обврски ја даваат содржината за целосно уживање на правата (на пример, запазување на стандардите во затворите). Процесни позитивни обврски се оние кои наложуваат воспоставување на домашни постапки кои обезбедуваат подобра заштита на поединците, главно во смисла на постоење на соодветни правни лекови во случај на повреда на загарантираните права.

Принципот на пропорционалност е постојано предмет на разгледување при толкувањето на ЕКЧП. Така, во случајот *Soering v. United Kingdom*²¹, ЕСЧП истакнал дека „ (...) *инхерентно на целината на ЕКЧП е потрагата по правична рамнотежа меѓу барањата на општиот интерес на заедницата и барањата за заштита на индивидуалните основни права.*“ При тоа, воспоставувањето на правична рамнотежа секогаш претпоставува пристап кој е заснован, *inter alia*, на разгледување на принципот на пропорционалност. Најголем дел од дебатите за дефинирање на неговото значење се направени во контекст на ограничувањата на правата заштитени со членовите 8(2) – 11(2) од ЕКЧП. Чекорите кои ги презема ЕСЧП за да утврди дали има повреда на некое право или слобода кое што е можно да се ограничи се следниве:

1. Се испитува дали државата се вмешува во остварување на правата и слободите од ЕКЧП.
2. Доколку постои вмешување, ЕСЧП испитува дали е законско, согласно националниот закон, но и квалитетот што тој закон треба да го поседува.
3. Доколку вмешувањето е законско, се испитува дали има легитимна цел, која вообичаено, но не секогаш е внесена во самата одредба на ЕКЧП.
4. Доколку се утврди дека вмешувањето има легитимна цел, тогаш се испитува пропорционалноста на употребените средства. Се работи за пропорционалност помеѓу средствата кои државата ги употребила за да ограничи некое квалификувано право од ЕКЧП за да се постигне легитимна цел. Главното значење на овој принцип е во тоа да не се дозволи преголемо беспотребно гушење на индивидуалните права на човекот под превезот на заштита на некое јавно добро како што е спречување на ширење заразни болести, одржување на јавниот ред и мир, заштита од криминал.

---

²⁰ Жалбено барање бр. 48939/99

²¹ Бр. на случај 1/1989/161/217

8.3 ПРАКТИКА НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА ВО СЛУЧАИ ПОВРЗАНИ СО МИГРАНТИ ВО РИЗИК ОД ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

ЕСЧП има донесено голем број важни пресуди кои ги формулираат принципите и стандардите во сферата на заштита на мигрантите од трговија со луѓе, и кои ги опфаќаат речиси сите форми на трговија со луѓе. Во оваа смисла, во продолжение ќе биде елаборирана дел од судската практика на ЕСЧП за заштита на мигранти во ризик од трговија со луѓе, односно мигранти кои биле жртви на трговија со луѓе, при што ќе бидат опфатени најзначајните случаи.

Во случајот *Rantsev v. Cyprus and Russia*, ќерката на жалителот, руски државјанин, починала во необјаснети околности, откако паднала од прозорец на приватен имот во Кипар, неколку дена по пристигнувањето со виза за уметничка во кабаре.²² Тој се жалел дека кипарската полиција не направила сè што е можно за да ја заштити неговата ќерка од трговија со луѓе додека била жива и да ги казни одговорните за нејзината смрт. Исто така, се жалел на неуспехот на руските власти да го истражат кривичното дело против неговата ќерка и околностите поврзани со нејзината смрт, и да преземат чекори за да ја заштитат од ризикот од трговија со луѓе.

ЕСЧП во овој случај потврдил дека кривичното дело трговија со луѓе спаѓа во опфатот на член 4 од ЕКЧП, и од таму произлегува неговата надлежност во однос на жалбените наводи на жалителот. Имено, ЕСЧП забележал дека, како и ропството, трговијата со луѓе, по својата природа и цел на експлоатација, се заснова на користење на овластувања поврзани со правото на сопственост; ги третира човечките суштества како роба што треба да се купи и продаде и да се ангажира во принудна работа; дека тоа подразбира внимателно следење на активностите на жртвите, чии движења честопати се ограничени; и дека вклучува употреба на насилство и закани кон жртвите. Притоа, ЕСЧП предвидел позитивни обврски кои се применливи во случаи поврзани со трговија со луѓе, во светло на член 4 од ЕКЧП:

- позитивна обврска за воспоставување соодветна законска и административна рамка за забрана и казнување на трговија со луѓе и која обезбедува вистинска и ефикасна заштита на правата на жртвите на трговија со луѓе;
  - позитивна обврска за преземање оперативни заштитни мерки за идентификуваните или потенцијалните жртви за постапување спротивно на член 4 од ЕКЧП; и
  - процедурална обврска за истрага на можни случаи на трговија со луѓе.
- Позитивна обврска за воспоставување соодветна законска и административна рамка (според член 4 од ЕКЧП)

²² Жалбено барање бр. 25965/04

ЕСЧП во овој случај утврдил дека Кипар, меѓу другото, не ги исполнил своите позитивни обврски според член 4 од ЕКЧП за воспоставување соодветна законска и административна рамка. И покрај доказите за трговија со луѓе на Кипар и загриженоста изразена во различни кредибилни извештаи дека кипарската имиграциска политика и законодавните недостатоци ја охрабруваат трговијата со жени на Кипар, режимот на уметнички визи не ѝ овозможил на ќерката на жалителот практична и ефикасна заштита од трговија со луѓе и експлоатација.

ЕСЧП особено го критикувал системот според кој од менаџерите на кабаре се барало да поднесат барање за дозвола за влез на уметничката, што ја прави зависна од нејзиниот работодавец или посредник и го зголемува нејзиниот ризик да падне во рацете на трговците со луѓе. Понатаму, ЕСЧП нагласил дека иако обврската на работодавачите да ги известат властите во случај кога уметничката ќе го напушти своето вработување е легитимна мерка за да им се дозволи на властите да ја следат усогласеноста на имигрантите со нивните имиграциски обврски, одговорноста за обезбедување на усогласеност и за преземање чекори во случаи на неусогласеност лежи кај самите власти. Тогашните мерки кои ги поттикнувале сопствениците и менаџерите на кабареата да ги пронајдат исчезнатите уметници или на некој друг начин да преземат лична одговорност за нивно однесување, не биле прифатливи во поширокиот контекст на наводите за можна трговија со луѓе во Кипар, под превезот на вработување како уметничка. Исто така, ЕСЧП сметал дека практиката да се бара од сопствениците и менаџерите на кабареата да поднесат банкарска гаранција за покривање на потенцијалните идни трошоци поврзани со уметниците, што тие ги вработиле била особено вознемирувачка. Посебната обврзница потпишана во случајот на г-а Ранцева предизвикувала подеднаква загриженост, како и необјаснетиот заклучок на полицијата дека менаџерот на кабарето бил одговорен за г-а Ранцева и затоа се барало да дојде и да ја земе од полициската станица.

-Позитивна обврска за преземање заштитни мерки (според член 4 од ЕКЧП)

Исто така, ЕСЧП во овој случај утврдил дека Кипар не ги исполнил ниту своите позитивни обврски според член 4 од ЕКЧП за преземање заштитни мерки, имајќи го предвид неуспехот на полициските службеници да преземат оперативни мерки за заштита на ќерката на жалителот и покрај тоа што постоеле околности кои покренувале веродостојни сомненија дека таа можеби е жртва на трговија со луѓе.

Имено, ЕСЧП забележал дека во полициската станица, менаџерот на кабарето во полиција изјавил дека г-а Ранцева е руска државјанка и била

вработена како уметничка во кабарето. Понатаму, тој објаснил дека таа неодамна пристигнала на Кипар, го напуштила своето вработување без предупредување и се отселила од сместувањето што ѝ било обезбедено. Тој им го предал нејзиниот пасош, кој потоа му бил вратен, заедно со г-а Ранцева. Менаџерот потоа ја одвел од полициската станица во Лимасол

ЕСЧП потсетил на обврските преземени од кипарските власти во контекст на Протоколот од Палермо на Обединетите Нации и, последователно, Конвенција за акција против трговија со луѓе на Советот на Европа, за организирање на соодветна обука за вработените во релевантни области за да им се овозможи тие да ги идентификуваат потенцијалните жртви на трговија со луѓе. Конкретно, според член 10 од Протоколот од Палермо, државите се обврзуваат да обезбедат или да ја зајакнат обуката за службеници со овластувања за спроведување на законот, имиграцијата и други релевантни службеници за спречување на трговија со луѓе. ЕСЧП сметал дека полицијата имала доволно показатели/индикатори, земајќи го предвид и контекстот на трговија со луѓе во Кипар, за да станат свесни за околностите кои предизвикуваат веродостојно сомнение дека г-а Ранцева била во вистински и непосреден ризик да стане жртва на трговија со луѓе или на експлоатација. Според тоа, постоела позитивна обврска да се спроведе истрага без одлагање и да се преземат сите неопходни оперативни мерки за заштита на г-а Ранцева.

ЕСЧП констатирал дека полицијата воопшто не ја испрашала г-а Ранцева кога таа пристигнала во полициската станица, односно од неа не била земена изјава. Понатаму, полицијата не направила дополнителни испитувања на фактите. Тие едноставно проверувале дали името на г-а Ранцева се наоѓа на списокот на лица кои ги бара полицијата и откако утврдиле дека не е таму, му се јавиле на нејзиниот работодавец-менаџерот на кабарето, и побарале од него да ја земе.

Според сето претходно наведено, неуспесите на полициските органи биле повеќекратни. Прво, тие не успеале веднаш да направат дополнителни испитувања дали г-а Ранцева била во ризик од трговија со луѓе. Второ, тие не ја ослободиле, туку практично ја предале под старателство на менаџерот на кабарето. Трето, не бил направен обид да се почитуваат законските одредби, според кои државата има обврска да ги заштити жртвите на трговија со луѓе преку обезбедување поддршка, вклучително и сместување, медицинска нега и психијатриска поддршка. Соодветно, ЕСЧП заклучил дека овие недостатоци, во околности на веродостојно сомнение дека г-а Ранцева можеби била подложена на трговија со луѓе или експлоатирана, резултирале со неуспех од страна на кипарските власти да преземат мерки за заштита на г-а Ранцева.

-Процедурална обврска за истрага на потенцијални случаи на трговија со луѓе (според член 4 од ЕКЧП)

ЕСЧП. исто така, утврдил дека имало повреда на член 4 од ЕКЧП од страна на Русија поради неуспехот да спроведе истрага како и каде била врбувана ќерката на жалителот и, особено, да преземе чекори за да ги идентификува оние кои биле вклучени во нејзиното „вработување“, односно врбување или/и употребените методи.

ЕСЧП потсетил дека, во случаи кои вклучуваат прекугранична трговија, кривичните дела поврзани со трговија со луѓе може да се случат во земјата на потекло, како и во земјата на дестинација. Во случајот на Кипар, како што истакнал и Народниот правобранител во нејзиниот извештај, врбувањето на жртвите обично го преземаат уметнички агенти во Кипар, кои работат со агенти во други земји. Неуспехот да се истражи аспектот на врбување на жртви на наводната трговија со луѓе овозможува голем дел од синџирот на трговија со луѓе да дејствува неказнето. ЕСЧП нагласил дека дефиницијата за трговија со луѓе усвоена и во Протоколот од Палермо и во Конвенцијата за акција против трговија со луѓе експлицитно го вклучува врбувањето жртви. Притоа, неспорна е потребата од целосна и ефикасна истрага која ќе ги покрие сите аспекти на наводите за трговија со луѓе, од врбување до експлоатација. Затоа, руските власти имале обврска да ја истражат можноста дека поединечни агенти или мрежи кои работат во Русија биле вклучени во трговијата со г-а Ранцева на Кипар.

ЕСЧП забележал дека руските власти не презеле истрага за тоа како и каде била врбувана г-а Ранцева. Властите не презеле никакви чекори за да ги идентификуваат лицата кои биле вклучени во врбувањето на г-а Ранцева или за користените методи на врбување. Регрутирањето се случило на руска територија. Според тоа, руските власти биле во најдобра позиција да спроведат ефикасна истрага за врбувањето на г-а Ранцева. Непокренувањето на истрага било уште посериозно, во светлината на последователната смрт на г-а Ранцева и мистеријата што резултирала околу околностите на нејзиното заминување од Русија.

-Процедурална обврска за спроведување на ефективна истрага (според член 2 од ЕКЧП)

ЕСЧП во овој случај, меѓу другото, исто така ценел и дали има повреда на член 2 од ЕКЧП. Имено, ЕСЧП оценил дека имало повреда од страна на Кипар на член 2 од ЕКЧП, како резултат на неуспехот на кипарските власти ефикасно да ја истражат смртта на ќерката на жалителот.

Со оглед на двосмислените и необјаснети околности околу смртта на г-а Ранцева и наводите за трговија со луѓе, малтретирање и незаконски прит-

вор во периодот до нејзината смрт, ЕСЧП сметал дека кипарските власти имале процедурална обврска да ги истражат околностите на смртта на г-а Ранцева. Притоа, истрагата морала да го разгледа не само непосредниот контекст на фаталниот пад од балкон на г-а Ранцева, туку и поширокиот контекст на нејзиното пристигнување и престој на Кипар, со цел да се процени дали постои поврзаност помеѓу наводите за трговија со луѓе и подоцнежната смрт на г-а Ранцева.

Што се однесува до адекватноста на истрагата, ЕСЧП забележал дека полицијата брзо пристигнала и за неколку минути го затворила местото на настанот. Биле направени фотографии и бил извршен форензички преглед. Истото утро, полицијата зела изјави од присутните во станот во моментот кога починала г-а Ранцева и од соседот кој бил сведок на падот. Полициските службеници на должност во полициската станица Лимасол исто така дале изјави. Била извршена обдукција и спроведена истрага. Сепак, постоеле голем број елементи од истрагата кои не биле задоволителни.

Прво, имало спротивставени сведоштва од сведоците кои биле присутни во станот во моментот на смртта на г-а Ранцева, а кипарските истражни органи не презеле чекори во насока да ги решат. Понатаму, недоследности произлегувале и од доказите во врска со физичката состојба на г-а Ранцева, а особено за степенот на ефектите на алкохолот врз нејзиното однесување. Постоеле и други очигледни аномалии, како што била неконзистентноста меѓу форензичките извештаи на кипарските и руските власти и фактот дека г-а Ранцева не направила врева додека паѓала од балконот, за што не било дадено задоволително објаснување.

Понатаму, истрагата за нејзината смрт евидентирала дека г-а Ранцева починала во „чудни околности“ во обид да избега од станот во кој била „гостин“. И покрај нејаснотиите поврзани со околностите на нејзината смрт, кипарската полиција не направила никаков напор да ги испраша лицата кои живееле со г-а Ранцева или работеле со неа во кабарето. Исто така, и покрај заклучокот од истрагата дека г-а Ранцева се обидувала да избега од станот, не бил направен обид да се утврди зошто се обидувала да избега или да се разјасни дали била задржана во станот против нејзина волја. Понатаму, не било јасно зошто истрагата не се обидела да утврди што точно се случувало во полициската станица во Лимасол.

Жалителот не бил доволно информиран за истрагата за смртта на г-а Ранцева, иако тоа изречно го барал. Кипарската влада не го оспорила тврдењето на жалителот дека тој бил информиран за наодите од истрагата дури по 15 месеци од сослушувањето за доказите. Според тоа, кипарските власти не успеале да обезбедат жалителот ефективно да учествува во постапката, и покрај неговите напори.

Конечно, ЕСЧП потврдил дека за да биде ефективна истрагата за настаната смрт, државите-членки мора да преземат чекори што се неопходни и достапни со цел да се обезбедат релевантни докази, без оглед дали предметот на истрага е на територијата на државата која ја води истрагата. ЕСЧП забележал дека и Кипар и Русија се договорни страни на Конвенцијата за взаемна помош, со склучен билатерален Договор за правна помош. Овие инструменти поставувале јасна процедура со која кипарските власти можеле да побараат помош од Русија во истрагата на околностите за престојот на г-а Ранцева на Кипар и нејзината последователна смрт. Генералниот обвинител на Руската Федерација истакнал дека Русија ќе помогне во секое барање за правна помош од страна на Кипар, со цел собирање дополнителни докази. Сепак, немало докази дека кипарските власти побарале каква било правна помош од Русија во контекст на истрагата. Во овие околности, ЕСЧП сметал дека тоа што кипарските власти не поднеле барање за правна помош за да се добие сведочењето на двете Русинки кои работеле со г-а Ранцева во кабарето е особено неповолно, со оглед на вредноста на таквото сведочење за да се разјаснат работите кои биле централни за истрагата. Со оглед на сето претходно наведено, ЕСЧП заклучил дека кипарските власти не ја исполниле својата процедурална обврска да спроведат ефективна истрага во врска со смртта на г-а Ранцева.

Случајот *S.M. v. Croatia* се однесува на жалбата на Хрватска државјанка, за трговија со луѓе и принудна проституција.²³ Таа се жалела на несоодветен кривично-правен одговор на нејзините жалбени наводи. Овој случај не се однесува на мигрант, односно лице кое не е државјанин на тужената држава, но вредно е да се спомене, од причина што ЕСЧП, меѓу другото, утврдил кога определено однесување или ситуација може да покрене прашање во врска со трговија со луѓе според член 4 од ЕКЧП. Имено, тоа е случај само ако се присутни сите три составни елементи на меѓународната дефиниција за трговија со луѓе, според Конвенција за акција против трговија со луѓе и Протоколот од Палермо. Притоа, ЕСЧП појаснил како фактите на случајот всушност се вклопуваат во дефиницијата за трговија со луѓе.

Во овој случај ЕСЧП оценил дека имало повреда на член 4 од ЕКЧП, поради недостатоците во истрагата на хрватските власти за наводите на жалителката за принудна проституција. Искористувајќи ја можноста преку случајот на жалителката да ја разјасни својата судска практика за трговија со луѓе со цел експлоатација по пат на проституција, ЕСЧП особено посочил дека се потпира на дефиницијата според меѓународното право за да одлучи дали може да го карактеризира однесувањето или ситуацијата како трговија со луѓе според член 4 од ЕКЧП и, според тоа, дали таа одредба би можела да се примени во конкретните околности на случајот.

²³ Жалбено барање бр. 60561/14

Во оваа смисла, спорното однесување може да покрене прашање поврзано со трговија со луѓе според член 4 од ЕКЧП само ако се присутни сите составни елементи на меѓународната дефиниција за трговија со луѓе:

(1) дејствие (врбување, транспорт, трансфер, засолнување или примање на лица);

(2) средства/начин на извршување на дејствието (закана или употреба на сила или други форми на принуда, грабнување, измама, злоупотреба на моќ или позиција на ранливост, или давање или примање пари или бенефиции за да се постигне согласност од лице кое има контрола над друго лице); и

(3) експлоататорска цел (вклучувајќи, во најмала рака, експлоатација по пат на проституција на други или други форми на сексуална експлоатација, принудна работа или услуги, ропство или практики слични на ропство, ропска зависност или отстранување на органи).

ЕСЧП утврдил дека, од гледна точка на член 4, концептот на трговија со луѓе се однесува и на националната и на транснационалната трговија со луѓе, без оглед на тоа дали е поврзана или не со организиран криминал, доколку се присутни трите составни елементи на меѓународната дефиниција за трговија со луѓе, според Конвенцијата за акција против трговијата со луѓе и Протоколот од Палермо.

ЕСЧП, исто така, појаснил дека поимот „*принудна или задолжителна работа*“ според член 4 од ЕКЧП, има за цел да заштити од случаи на сериозна експлоатација, како што е принудната проституција, без разлика дали, во конкретните околности на случајот, тие се поврзани со специфичниот контекст на трговија со луѓе. Тој утврдил дека член 4 може да се примени во случајот на жалителката, бидејќи некои карактеристики на трговија со луѓе и принудна проституција веројатно биле присутни, како што се злоупотреба на моќ над ранлива индивидуа, принуда, измама и давање засолниште. Конкретно, наводниот злоставувач на жалителката бил полицаец, кој ја навел да верува дека ќе ѝ помогне да најде работа. Наместо тоа, тој со психичка и физичка принуда ја приморал да дава сексуални услуги, обично, во станот каде што живееле.

И во овој случај ЕСЧП ги следел општите принципи воспоставени во случајот *Rantsev v. Cyprus and Russia*. Според ЕСЧП, претходно опишаната ситуација значела дека органите на прогонот биле обврзани да ги истражат наводите на жалителката, односно да ја исполнат процедуралната обврска според член 4 од ЕКЧП. Сепак, тие не ги следеле сите очигледни водилки во истрага, односно не ги испитале сите сведоци (на пример, ро-

дителите на жалителката, сопственикот на станот каде што престојувала жалителката со нејзиниот наводен злоставувач, соседите, и други), ниту пак направиле напори да ги испитаат околностите на контактот на жалителката и нејзиниот наводен злоставувач преку Фејсбук, и покрај тоа што таквите контакти претставуваат еден од признатите начини што трговците со луѓе ги користат за врбување на жртвите. Како резултат, во судската постапка зборот на жалителката бил против зборот на нејзиниот наводен злоставувач. Ваквите недостатоци во истрагата фундаментално ја поткопале можноста на домашните власти да ја утврдат вистинската природа на односот помеѓу жалителката и нејзиниот наводен злоставувач и дали таа навистина била искористена од него.

Врз основа на претходно наведеното, ЕСЧП заклучил дека има значителни пропусти во процедуралниот одговор на домашните власти на докажли-вото тврдење и *prima facie* доказите дека жалителката бил подложена на третман спротивен на член 4 од ЕКЧП. Соодветно на тоа, ЕСЧП утврдил дека начинот на кој биле имплементирани механизмите од кривичното право во конкретниот случај бил неисправен до степен да претставува повреда на процедуралната обврска на тужената држава според член 4 од ЕКЧП.

Во случајот *Chowdury and Others v. Greece*, ЕСЧП го елаборира опфатот на член 4 став 2 од ЕКЧП во контекст на трговија со луѓе и принудна работа. Жалителите се 42 мигранти од Бангладеш, кои живееле во Грција и кои биле врбувани во Атина и други делови на Грција од крајот на 2012 година до почетокот на 2013 година.²⁴ Без грчка работна дозвола, работеле на фарма за јагоди во Манолада. Работодавачите не им ги исплатиле платите на жалителите и ги обврзале да работат во тешки физички услови под надзор на вооружени чувари. Жалителите тврделе дека биле подложени на принудна или задолжителна работа. Тие понатаму изјавиле дека државата имала обврска да спречи тие да станат жртви на трговијата со луѓе, да донесе превентивни мерки во таа насока и да ги казни работодавачите.

ЕСЧП утврдил дека има повреда на член 4 став 2 од ЕКЧП (забрана на принудна или задолжителна работа), утврдувајќи дека жалителите не добиле ефикасна заштита од грчката држава. ЕСЧП, особено, забележал дека ситуацијата на жалителите била ситуација на трговија со луѓе и принудна работа, и прецизирал дека трудовата експлоатацијата е еден од аспектите на трговијата со луѓе. ЕСЧП, исто така, утврдил дека државата не ги исполнила своите обврски да ја спречи ситуацијата со трговијата со луѓе, да ги заштити жртвите, да спроведе ефикасна истрага за извршените прекршоци и да ги казни одговорните за трговијата со луѓе.

²⁴ Жалбено барање бр. 21884/15

ЕСЧП најпрво се повикал на својата релевантна судска практика за општите принципи кои ја регулираат примената на член 4 во контекст на трговијата со луѓе, при што ги повторил принципите воспоставени во случајот *Rantsev v. Cyprus and Russia*.

ЕСЧП потсетил дека терминот „*принудна работа*“ означува физичка или ментална принуда. Што се однесува до терминот „*задолжителна работа*“, е работа „*наметната ... под закана од каква било казна*“ и исто така извршена против волјата на засегнатото лице, односно работа за која тој „*не се понудил доброволно*...“ Работа што треба да се изврши во согласност со договор склучен со слободно преговарање не може да се смета дека спаѓа во опсегот на член 4 од ЕКЧП, само поради тоа што едната од страните се обврзала кон другата да ја врши таа работа, а во спротивно да сноси последици. Во одредени случаи или околности, претходната согласност да се даде услуга не може да се третира како доброволно прифаќање. Валидноста на претходната согласност треба да се процени во светлината на сите околности на случајот.

Со цел да се разјасни концептот на „*работа*“ во смисла на член 4 став 2 од ЕКЧП, ЕСЧП укажал дека секоја работа што се бара од поединец под закана од „*казна*“ не мора да претставува „*присилна или задолжителна работа*“ забранета со таа одредба. Потребно е да се земат предвид природата и обемот на предметната активност. Овие околности овозможуваат да се разликува „*принудна работа*“ од работа која разумно може да се бара врз основа на семејна помош или заеднички живот. ЕСЧП се потпрел на претходниот случајот *Van der Musselle v. Belgium* за примена на концептот на „*несразмерно оптоварување*“ при утврдувањето дали адвокатскиот приправник бил предмет на задолжителна работа кога од него се барало да постапува бесплатно како бранител назначен по службена должност.²⁵

Во конкретниот случај против Грција, ЕСЧП забележал дека жалителите биле регрутирани на различни датуми помеѓу октомври 2012 и февруари 2013 година. Тие работеле сè до датумот на инцидентот, 17 април 2013 година, кога се побуниле и на нив бил отворен оган, по што реагирала полицијата. Нивните работодавачи им обезбедувале сместување по ниска цена (3 евра на ден), но нивните услови за живот и работа биле особено тешки: тие работеле во оранжерији од 7 до 19 часот секој ден, берејќи јагоди под надзор на вооружени надзорници; живееле во импровизирани бараки направени од картон, најлон и бамбус и без тоалети или проточна вода; работодавците не им исплатувале плати и ги предупредиле дека платата ќе ја земаат само доколку продолжат да работат.

---

²⁵ Жалбено барање бр. 8919/80

ЕСЧП, исто така, забележал дека жалителите немале дозвола за престој или работна дозвола. Жалителите биле свесни дека нивната ситуација на нелегални мигранти ги изложувала на ризик да бидат уапсени и притворени со цел нивно отстранување од територијата на Грција. Обидот да ја напуштат работата несомнено би можело да значи и губење на секаква надеж за примање на платата што им следувала, дури и за делумна исплата. Жалителите, кои не биле платени, не можеле ниту да живеат на друго место во Грција ниту да ја напуштат земјата.

ЕСЧП ги зел предвид извештајот на Народниот правобранител, каде биле коментирани бројните случаи на голема експлоатација на мигранти во областа Манолада, како и извештајот за Грција, подготвен како дел од проектот насловен „*Борба против трговијата со луѓе – одење понатаму*“ (2011) од Центарот за реинтеграција за работници мигранти со поддршка на Европската комисија. Во него е реакцијата на властите по откривање на ситуацијата што ја доживувале мигрантите кои работеле на полињата со јагоди во Манолада.

ЕСЧП понатаму сметал дека кога работодавачот ја злоупотребува својата моќ или ја користи ранливоста на работниците со цел да ги експлоатира, работниците не се нудат доброволно за работа. Претходната согласност на жртвата не е доволна за да се исклучи карактеризирањето на работата како принудна работа. Прашањето дали поединецот се нуди доброволно за работа е фактичко прашање кое мора да се испита во светло на сите релевантни околности на случајот.

Според ЕСЧП, фактите на случајот, а особено условите за работа на жалителите, јасно го покажуваат постоењето на трговија со луѓе и принудна работа. Предметните факти се во согласност со дефиницијата за трговија со луѓе во член 3 (а) од Протоколот од Палермо на ОН и член 4 од Конвенцијата за акција против трговијата со луѓе на Советот на Европа. Оттука, ЕСЧП утврдил повреда на член 4 став 2 од ЕКЧП, односно трговија со луѓе и принудна работа.

Во случајот *V.C.L. and A.N. v. the United Kingdom*, ЕСЧП за првпат ја разгледал врската помеѓу член 4 од ЕКЧП и кривичното гонење на жртвите и потенцијалните жртви на трговија со луѓе. Се работи за прва пресуда поврзана со принципот на неказниност на жртвите на трговија со луѓе, предвиден во член 26 од Конвенцијата за акција против трговија со луѓе на Советот на Европа. Случајот се однесува на двајца Виетнамци, кои додека биле малолетни, биле откриени како работат на фарми за канабис во Британија. Жалителите биле обвинети и се изјасниле за виновни за кривични дела

поврзани со дрога.²⁶ Потоа биле идентификувани како жртви на трговија со луѓе од страна на надлежен орган. И покрај тоа обвинителството не ги препознало како жртви и кривично ги гонел. Жалителите се жалеле, главно, на неуспехот на властите да ги заштитат од трговијата со луѓе, и неуспехот на полицијата и обвинителството да ги идентификуваат како жртви на трговија со луѓе пред, односно за време на кривичната постапка, за неспроведување на соодветна истрага, како и на правичноста на судење каде тие биле обвинети.

Главниот жалбен навод бил дека државата ги гонела и осудила за кривични дела поврзани со нивната ситуација како жртви на трговија со луѓе, спротивно на член 4 од ЕКЧП. ЕСЧП разгледувал дали тужената држава ги исполнила своите позитивни обврски според член 4 од ЕКЧП. Притоа, ЕСЧП потсетил дека позитивните обврски на државите-членки според член 4 од ЕКЧП мора да се толкуваат во светлина на Конвенцијата за акција против трговија со луѓе на Советот на Европа, чии одредби бараат не само превенција, туку и заштита и истрага на трговијата со луѓе. Во овој случај, исто како и во претходните случаи, ЕСЧП ги применил општите принципи воспоставени во случајот *Rantsev v. Cyprus and Russia*.

Според ЕСЧП, јасно е дека општа забрана за кривично гонење на жртви на трговија со луѓе не може да се толкува дека произлегува од Конвенцијата за акција против трговијата со луѓе или кој било друг меѓународен инструмент. Имено, одредбите за неказнување во член 26 од Конвенцијата за акција против трговија со луѓе, како и член 8 од Директивата на ЕУ за борба против трговија со луѓе, содржат две важни квалификации: жртвата на трговија со луѓе мора да била принудена да ја изврши криминалната активност; и, каде што е тоа случај, националните власти треба да имаат право, но не се обврзани, да одлучат да не гонат. Иако принудата не е неопходен елемент на трговијата со деца, ниту еден инструмент нема нешто што би можело да се толкува дека го спречува гонењето на деца-жртви на трговија во сите околности.

Сепак, ЕСЧП сметал дека гонењето на жртвите или потенцијалните жртви на трговија со луѓе може, во одредени околности, да биде во спротивност со должноста на државата да преземе оперативни мерки за да го заштити поединецот каде што постојат околностите што доведуваат до веродостојно сомнение дека тој или таа биле предмет на трговија со луѓе. Според мислењето на ЕСЧП, должноста да се преземат оперативни мерки според член 4 од ЕКЧП има две главни цели: да се заштити жртвата на трговија со луѓе од понатамошна повреда и штета; и да се олесни неговото или нејзиното закрепнување. Очигледно е дека кривичното гонење на жртвите

²⁶ Жалбени барања бр. 77587/12 и 74603/12

на трговија со луѓе би било штетно за нивното физичко, психолошко и социјално закрепнување и потенцијално може да ги направи ранливи на ревиктимизација. Не само што жртвите ќе треба да поминат низ искушенијата на кривично гонење, туку и кривичната пресуда може да создаде пречка за нивна последователна интеграција во општеството. Дополнително, притворањето може да го попречи нивниот пристап до поддршката и услугите што се предвидени со Конвенцијата за акција против трговија со луѓе.

ЕСЧП забележал дека за да може при кривичното гонење на жртва или потенцијална жртва на трговија со луѓе да се примени заштитата од член 4, раната идентификација на жртвата е од огромно значење. Оттука произлегува дека, штом властите се свесни, или треба да бидат свесни, за околностите што доведуваат до веродостојно сомнение дека поединецот осомничен за извршено кривично дело можеби бил тргуван или експлоатиран, тој или таа треба веднаш да бидат проценети од страна на поединци обучени и квалификувани за идентификување и постапување со жртви на трговија со луѓе. Таа проценка треба да се заснова на критериумите од Протоколот од Палермо и Конвенцијата за акција против трговија со луѓе (имено, дека лицето било предмет на чин на врбување, транспорт, трансфер, засолниште или прифаќање, со помош на закана со сила или друга форма на принуда, за целите на експлоатација), имајќи го конкретно предвид фактот дека заканата со сила и/или принуда не е потребна кога се работи за дете.

Имајќи предвид дека статусот на поединецот како жртва на трговија со луѓе може да влијае на тоа дали има доволно докази за кривично гонење и дали е во јавен интерес тој или таа да се гонат, секоја одлука дали кривично да се гони потенцијална жртва на трговија со луѓе треба, онолку колку што е можно, да се преземе само откако ќе биде направена проценка за трговија со луѓе од квалификувано лице. Ова е особено важно кога се во прашање децата. ЕСЧП укажува дека поради тоа што децата се особено ранливи, мерките што ги применува државата за да ги заштити од акти на насилство кои спаѓаат во опсегот на член 3 – нехумано однесување и насилство и член 8 – заштита на приватноста, треба да се ефективни и да вклучуваат разумни чекори од страна на властите да ги спречат повредите кога имале, или требало да имаат сознание за нив.

Откако ќе биде направена проценка дали поединецот е жртва на трговија со луѓе од квалификувано лице, секоја наредна обвинителска одлука треба да ја земе предвид таа проценка. Иако обвинителот можеби не е обврзан со горенаведената проценка дали лицето е жртва на трговија со луѓе, сепак ќе треба да наведе јасни причини зошто не се согласува со иден-

тификувањето на лицето како жртва на трговија со луѓе во согласност со дефиницијата за трговија со луѓе содржана во Протоколот од Палермо и Конвенцијата за акција против трговијата со луѓе.

ЕСЧП заклучил дека има повреда на член 4 од ЕКЧП, утврдувајќи дека домашните власти не презеле соодветни оперативни мерки за заштита на жалителите, кои и двајцата биле потенцијални жртви на трговија со луѓе. ЕСЧП особено забележал дека и покрај тоа што жалителите биле откриени во околности кои укажувале дека тие биле жртви на трговија со луѓе, тие биле обвинети за кривично дело за кое се изјасниле за виновни по совет на нивните правни застапници, без претходно да биде оценет нивниот случај од страна на надлежниот орган. И покрај тоа што тие подоцна биле идентификувани од надлежниот орган како жртви на трговија со луѓе, обвинителството, без да наведе соодветни причини за својата одлука, не се согласило со таа оценка. Апелациониот суд, потпирајќи се на истите несоодветни причини, утврдил дека одлуката за кривично гонење била оправдана. ЕСЧП сметал дека ова е спротивно на должноста на државата според член 4 од ЕКЧП да преземе оперативни мерки за заштита на жалителите, првично како потенцијални жртви на трговија со луѓе или следствено подоцна кога се идентификувани како жртви на трговија со луѓе. ЕСЧП, исто така, сметал дека постапката како целина не била правична согласно член 6 став 1 од ЕКЧП, како резултат на прекршувањето на државата на нејзината позитивна обврска од член 4.

Во случајот *Zoletic and Others v. Azerbaijan*, жалители се 33 државјани на Босна и Херцеговина. Тие биле регрутирани во Босна и Херцеговина како привремени градежни работници во Азербејџан.²⁷ Тие се жалеле дека биле изложени на трговија со луѓе и принудна или задолжителна работа во Азербејџан додека работеле на градежни проекти. Имено, жалителите работеле без договори и работни дозволи во Азербејџан, им биле одземени пасошите, нивната слобода на движење им била ограничена од нивниот работодавец а платите останале неисплатени од мај 2009 година па се до нивното заминување од Азербејџан. Тие понатаму се жалеле дека тужената држава не ја исполнила својата процедурална обврска според ЕКЧП и дека домашните судови кои ги испитувале нивните жалби донеле неразумни одлуки.

Во овој случај, исто како и во претходните случаи, ЕСЧП ги применил општите принципи воспоставени во рамки на претходната релевантна судска практика (*Rantsev v. Cyprus and Russia; Chowdury and Others v. Greece; S.M. v. Croatia*).

---

²⁷ Жалбено барање бр. 20116/12

Според ЕСЧП, севкупноста на аргументите и поднесоците на жалителите во врска со нивната нелегална ситуација и нивните работни и животни услови, вклучително и оние изнесени во домашната граѓанска постапка, сочинувале „докажливо тврдење“ за третман спротивен на член 4 од ЕКЧП. Имено, ЕСЧП утврдил дека доволно и постојано било привлекувано вниманието на домашните власти на „докажливото тврдење“ на жалителите на различни начини, преку писмата на невладината организација АМЦ до органите за спроведување на законот, барањата за правна помош упатени до органите за спроведување на законот од страна на Обвинителството на Босна и Херцеговина, и тужбата за парница поднесена од жалителите до домашните судови.

Бидејќи вниманието на властите било „доволно привлечено“ во однос на наводите за кои станува збор, што претставува „докажливо тврдење“, тие морало да постапат по сопствена иницијатива и да покренат и спроведат ефикасна истрага, иако немало формална кривична пријава поднесена од жалителите. Притоа, ЕСЧП ги имал предвид и извештаите на невладината организација Астра, Групата експерти за акција против трговијата со луѓе на Советот на Европа (ГРЕТА), Европската комисија против расизмот и нетолеранцијата на Советот на Европа (ЕКРИ) и Меѓународна организација на трудот (МОТ), кои содржеле информации за овој случај, односно, транснационалната трговија со луѓе за целите на трудова експлоатација во Азербејџан.

ЕСЧП заклучил дека има повреда на процедуралната обврска од член 4 став 2 (забрана на принудна работа) од ЕКЧП, утврдувајќи дека властите на Азербејџан не ја исполниле својата процедурална обврска да започнат и спроведат ефикасна истрага за тврдењата на жалителите. Имено, ЕСЧП забележал дека нема информации или коментари од страна на властите во Азербејџан за каква било истрага спроведена од домашните органи за спроведување на законот и покрај преписката помеѓу властите на Босна и Херцеговина и Азербејџан по барањата за правна помош, и други поднесоци. Според тоа, Владата не покажала дека е спроведена каква било истрага за трговија со луѓе со цел трудова експлоатација.

8.4 НЕКОЛКУ ЗАВРШНИ ЗАБЕЛЕШКИ

ЕСЧП има изградено значителен корпус на судска практика во врска со заштитата на мигрантите, како особено ранлива категорија на луѓе, под ризик од трговија со луѓе. Притоа, опфатени се скоро сите форми на трговија со луѓе. ЕСЧП го применува член 4 при анализата на најголем број вакви случаи.

Има многу позитивни развојни случувања во рамките на судската практика на ЕСЧП во врска со различните форми на трговија со луѓе и мигрантите, како што се: наметнување на позитивни обврски за државите во контекст на член 4 од ЕКЧП, но и во контекст на други релевантни членови (на пример, член 2 од ЕКЧП); препознавање дека трудовата експлоатација претставува еден од аспектите на трговијата со луѓе; потврда на принципот на неказниност на жртвите на трговија со луѓе. Притоа, обврските на државите-членки според член 4 од ЕКЧП мора да се толкуваат во светлината на Конвенцијата за акција против трговија со луѓе на Советот на Европа, чии одредби бараат не само превенција и ефективна истрага на случаите на трговија со луѓе, туку и заштита на жртвите.

Од анализата спроведена во однос на судската практика на ЕСЧП е очигледно дека случаите поврзани со трговија со луѓе и мигранти што ги разгледувал ЕСЧП обезбедуваат прилично солидна заштита од различни форми на трговија со луѓе, при што се развиени значајни принципи и стандарди во оваа смисла. Исто така, од анализата произлегува и конзистентниот пристап на ЕСЧП по ова прашање, во насока на правилно исполнување на обврски на државите кои произлегуваат од ЕКЧП.

БИБЛИОГРАФИЈА

Група на експерти за акција против трговија со луѓе, Извештаи за Северна Македонија
Monitoring of the implementation of the Council of Europe anti-trafficking convention -
Action against Trafficking in Human Beings (coe.int)

Национална комисија за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција Годишни
извештаи на Националната Комисија - Национална Комисија (nacionalnakomisija.gov.mk)

Обединети нации, Виенската конвенција за договорно право, *Treaty Series, vol. 1155*, р.
331, 1969

Совет на Европа, Европска конвенција за акција против трговија со луѓе, ЦЕТ бр. 197

Совет на Европа, Европска конвенција за заштита на човекови права и слободи, ЦЕТ бр.
214

Совет на Европа, Европската конвенција за меѓународна правна помош и Дополнителни-
те протоколи, ЦЕТ бр. 30, 99 и 182

UNODC, Анализа на случаи на трговија со луѓе и трговија со деца во Република Северна
Македонија: Предизвици за ефективно гонење и казнување на сторители, 2022

Закони

Законот за исплата на паричен надоместок на жртви од кривични дела со насилство,
Службен весник бр. 247/2022

Закон за кривичната постапка, Службен весник бр.150/2010, бр.100/2012 и бр. 198/2018

Закон за меѓународна правна помош во кривична материја, Службен весник бр. 124/10

Закон за правда за децата, Службен весник бр. 66/25

Кривичен законик, Службен весник бр. 37/96 и неговите амандмани

Пресуди на домашните судови

КОК.бр.20/18

КОК.бр.141/21

КОК.бр.212/22

КОКЖ.бр.45/23

Пресуди на Европскиот суд за човекови права

Artico v. Italy, Жалбено барање бр. 6694/74

V.C.L. and A.N. v. the United Kingdom, Жалбени барања бр. 77587/12 и 74603/12

Zoletic and Others v. Azerbaijan, Жалбено барање бр. 20116/12

Mussele v. Belgium, Жалбено барање бр. 8919/80

Öneryildiz v. Turkey, Жалбено барање бр. 48939/99

Rantsev v. Cyprus and Russia, Жалбено барање бр. 25965/04

S.M. v. Croatia, Жалбено барање бр. 60561/14

Soering v. United Kingdom, Бр. на случај 1/1989/161/217

Chowdury and Others v. Greece, Жалбено барање бр. 21884/15

Ова истражување е изработено со финансиска поддршка на Европската унија и на Советот на Европа. Неговата содржина е единствена одговорност на авторот(ите). Изразените ставови во никој случај не може да се сметаат дека го одразуваат официјалното мислење на Европската унија или на Советот на Европа.

Земјите членки на Европската Унија одлучија да ги поврзат своите знаења, ресурси и судбини. Заедно тие изградиле зона на стабилност, демократија и одржлив развој, истовремено одржувајќи ја културната разновидност, толеранцијата и индивидуалните слободи. Европската Унија се залага за споделување на своите постигнувања и вредности со држави и народи и надвор од нејзините граници.

Советот на Европа е водечка организација за човековите права на континентот. Таа се состои од 46 држави членки, вклучувајќи ги сите држави членки на Европската унија. Сите држави членки на Советот на Европа ја потпишаа Европската конвенција за човекови права, која претставува меѓународен договор за заштита на човековите права, демократијата и владеењето на правото. Европскиот суд за човекови права ја следи примената на оваа конвенцијата од страна на државите членки.

www.europa.eu

www.coe.int

Кофинансиран од
Европската Унија

COUNCIL OF EUROPE

Кофинансиран и
имплементиран од
Советот на Европа

